

Turizm Coğrafyası Perspektifinden Mindanao Adasının Güney Turizm Bölgeleri¹

The Southern Tourism Regions of the Island of Mindanao from the Perspective of Tourism Geography

Emin ATASOY

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, eatasoy@uludag.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Makale Başvuru Tarihi: 23.07.2022

Makale Kabul Tarihi: 14.08.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Yerlan KABIYEV

Dr., Senior Lecturer of the Department of Geography, Tourism and Water Resources,
Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Kazakhstan, yerlanustaz@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4600-6550>

Duman Toktaruli ALIASKAROV

Dr., Abai Kazakh National Pedagogical University,
Institute of Natural Sciences and Geography, dumanaliaskarov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

Kulyash Duisenbaevna KAIMULDINOVA

Prof. Dr., Abai Kazakh National Pedagogical University,
Institute of Natural Sciences and Geography, kulash_kaymuldin@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-7352-5586>

Asset SERALIYEV

Doktorant, Head of Educational Programs in Geography,
Environment and Field of Activity, seraliev_81@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Filipinler Cumhuriyeti,
Mindanao Adası,
Coğrafya,
Turizm,

Mindanao, Filipinler'in ikinci en büyük ve kalabalık nüfuslu adasıdır. Görkemli şelaleleriyle, ürkütücü volkanlarıyla, ıssız tropikal plajlarıyla, yoğun yağmur ormanlarıyla ve benzersiz doğal koruma alanlarıyla dikkat çeken Mindanao, Türkiye'den gelen turistlerin en az ziyaret ettikleri ve en az bilgi sahibi oldukları Filipin adasıdır. Dünyanın en büyük ve en yoğun nüfuslu adalarından biri olan Mindanao, dört denize kıyısı olan Filipinlerin en güney büyük adasıdır. Dünyanın en kalabalık nüfuslu yedinci adası olan Mindanao, aynı zamanda da en çok Müslüman kökenli nüfus barındıran Filipinler adasıdır. Turistik rehber özelliklerini taşıyan bu bölgesel coğrafya çalışmasının öncelikli amacı, bu adayı ziyaret eden yatırımcılara, öğrencilere, bilim uzmanlarına, iş adamlarına ve turistlere detaylı coğrafi ve turizm bilgileri sunması ve her bir bölgenin bir yandan coğrafi ve turizm potansiyelini, diğer yandan da kültürel turistik mekânlarını ve doğal turizm çekiciliklerini tanımasıdır. Çalışmada Davao, Zamboanga, General Santos, Cotabato, Mati City ve Pagadian yani toplam 6 bölgenin coğrafi özellikleri, turizm merkezleri ve turizm potansiyelleri irdelenmiştir. Mindanao adasının güney kesimlerinde yer alan bu turizm bölgelerinin irdelenmesiyle, çalışmada adanın sadece yarısının incelendiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de yapılan bilimsel araştırmalar arasında, büyük bir tropikal adanın çok boyutlu turizm portresi farklı coğrafi bölgeleri kapsayacak şekilde detaylı irdelenmediği için Güney Mindanao olarak ele alınan bu çalışmanın, ülkemizde ilk kez kaleme alınan araştırma örneği olduğu söylenebilir. Mindanao adasının güney bölgelerinin coğrafi ve turizm potansiyeli ile ilgili Türkiye'de detaylı bir araştırma olmadığına göre, bu çalışma ile önemli bir bilgi boşluğunun doldurulması beklenmektedir.

1 Bu çalışma "2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı" kapsamında TÜBİTAK – BİDEB tarafından 2020 yılında kabul edilen "Siyasi, İktisadi ve Beşeri Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti ve Türkiye-Filipinler Etkileşimi" başlıklı araştırma programının bilimsel çıktılarından biridir.

ABSTRACT

Keywords:

Republic of
Philippines,

Mindanao Island,

Geography,

Tourism,

Mindanao is both the second largest and the second most populated island in the Republic of the Philippines. Mindanao that stands out with its majestic waterfalls, eerie volcanoes, deserted tropical beaches, dense rainforests and unique natural protection areas is a Philippine Island that is the least known and least visited by the Turkish tourists. Mindanao, which is one of the largest and most densely populated islands in the world, is the southernmost island of the Philippines, has a coast on four seas. As the seventh most populated island in the world, Mindanao, is also the island of the Philippines with the largest Muslim population. The primary purpose of this regional geography study, which has the characteristics of a tourist guide, is to provide detailed geographical and tourism information to investors, students, scientists, businessmen and the tourists visiting this island and reveal the geographical and tourism potential of each region on the one hand, and promote the cultural touristic places and natural touristic attractiveness on the other. In the present study; Davao, Zamboanga, General Santos, Cotabato, Mati City and Pagadian, namely the geographical features, tourism centers and tourism potentials of 6 regions, were investigated. Considering the fact that the tourism regions which are located in the southern parts of the island of Mindanao were studied, it is understood that only the half of the island was investigated. Since the multidimensional tourism portrait of a large tropical island has not been examined in detail covering different geographical regions, among the scientific studies carried out in Turkey, it is possible to say that this study which was carried out with the title "Southern Mindanao" is a research which was drawn up for the first time in our country. Since there is no detailed research in Turkey regarding the geographical and tourism potential of the southern regions of the island of Mindanao, it is expected that a significant void of information is filled via this study.

1. GİRİŞ

Asya Kıtası'nın en kalabalık Katolik nüfuslu ülkesi olan Filipinler, aynı zamanda sınırları içinde barındırdığı 7641 ada ile Dünyanın en çok adaya sahip devletlerden biridir. İtalya büyüklüğünde bir ülke olan Filipinler Cumhuriyeti'nin toplam alanı 298.170 km² olup, bunlardan 105.000 km²'yi Luzon Adası, 95.000 km²'yi Mindanao Adası ve 12.188 km²'yi de Palawan Adası oluşturmaktadır. Filipinler Cumhuriyeti 110 milyonu aşan nüfusuyla Dünya'nın en kalabalık nüfuslu 12. ülkesidir ve yüzölçümü bakımından da Dünya sıralamasında 71'inci en büyük ülke olarak yer almaktadır. Ülkenin kuzey-güney istikametindeki uzunluğu yaklaşık 1850 km olup, doğu-batı istikametindeki maksimum genişliği ise 1100 km'ye kadar ulaşmaktadır (Atasoy ve Atış, 2020:759-774).

Filipin takımadaları, dünyanın en büyük takımadalarını oluşturan Malay Takımadaları'nın bir parçasıdır ve kendi içinde 3 büyük adalar grubuna ayrılırlar. Filipinler Cumhuriyeti bayrağında yer alan üç yıldız aslında bu 3 adalar grubunu temsil etmektedir. Ülkenin kuzey bölgelerindeki adalar "*Luzon Grubu Adalarında*", orta kesimdeki adalar "*Visayas Grubu Adalarında*", ülkenin güney kesimlerindeki adalar da "*Mindanao ve Sulu Takım Adaları*" grubunda yer almaktadırlar (Atasoy, 2020:698). Her yıl binlerce Türk turist bu adalardan birini ziyaret etmesine rağmen bu tropikal adalarla ilgili ülkemizde yayınlanmış bilimsel eser sayısının yok denecek kadar az olması bu makalenin kaleme alınmasının başlıca nedenidir.

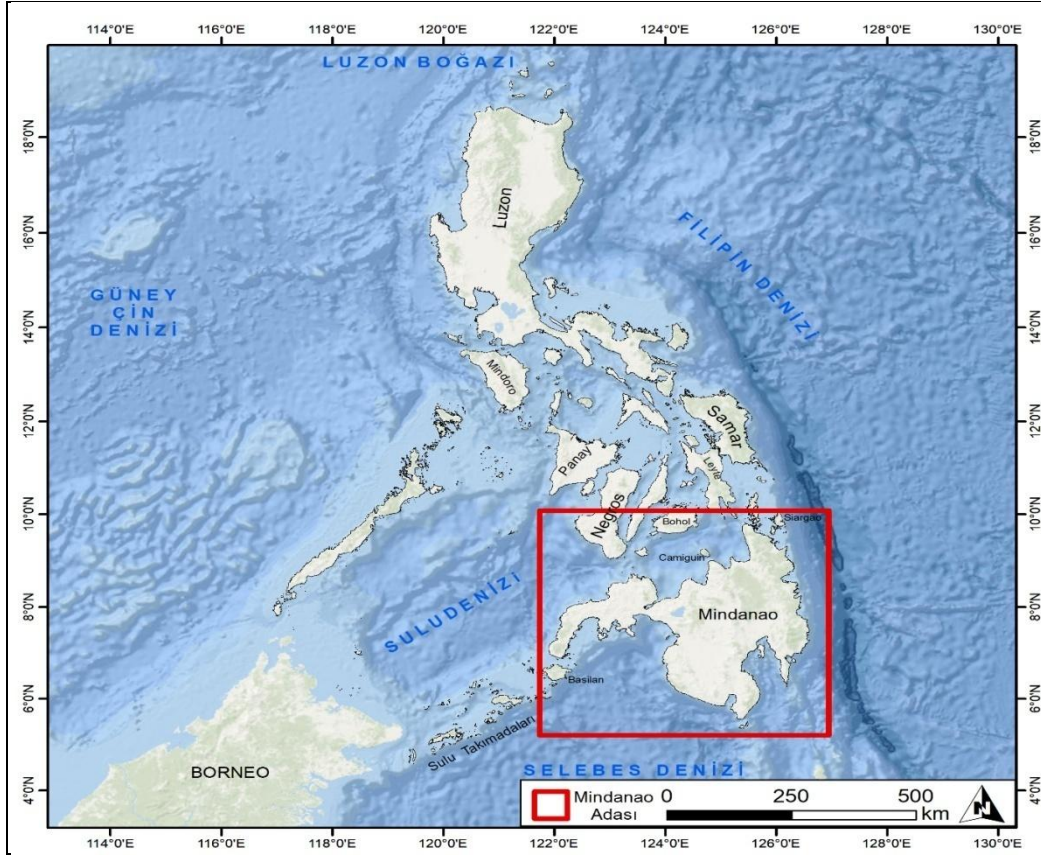
"*Mindanao ve Sulu Takım Adaları*" grubunda yer alan Mindanao bu adalar grubunun en büyük ve en kalabalık nüfuslu adasıdır. Mindanao, dağlık, volkanik kökenli, yoğun nüfuslu, az gelişmiş ve engebeli bir ada olarak tanımlanabilir. Filipinlerin en yüksek dağları, en büyük körfezleri ve yarımadaları, en yoğun tropikal ormanları, en görkemli şelaleleri, en yüksek platoları ve volkanları, en ilginç doğa koruma alanları ve en derin kanyon vadileri kuşkusuz Mindanao adasında yer alır. Adanın batı ucunda uzanan Zamboanga, Mindanao adasının en büyük yarımadasıdır; adanın güney kıyılarında yer alan Moro ve Davao adanın en büyük körfezleridir; Rio Grande de Mindanao adanın en uzun akarsuyudur; adanın kuzeybatısında yer alan Lanao, adanın en büyük gölüdür; Davao kenti yakınlarındaki Apo volkanı ise adanın en yüksek zirvesidir.

Tagal dilinde Magindanao "göller bölgesi" anlamını taşımaktadır ve Mindanao adının kökleri de bu kavramdan geldiği için bu tropikal ada "*çok göller yöresi*" veya "*göller ülkesi*" olarak da tanımlanabilir. Ada sınırları içinde çok sayıda göl havzası olması bunu kanıtlamaktadır. Dört farklı denize kıyısı olan Mindanao adasının kuzeybatısında Bohol, Negros, Panglao, Camiguin, Siquijor ve Sebu adaları; güneybatısında Basilan ve Sulu takımadaları; kuzeydoğusunda Leyte, Siargao, Nonoc, Hinatuan, Masapelid, Bucas Grande ve Dinagat adaları; güneyinde Sarangani, Miangas ve Pulao adaları yer alır. Adanın güneydoğusunda yer alan Sarangani boğazı Mindanao adasını Sarangani ve Balut adalarından ayırır (Chirikov vd., 2008).

Mindanao Adası, Filipin takımadalarının en güneyinde yer alan büyük ada olduğundan dolayı tayfun ve tropikal siklonlardan en az etkilenen Filipin adasıdır. Bugün adada 26 milyondan fazla insan yaşamaktadır ve küresel nüfus sıralamasında dünyanın en kalabalık nüfuslu yedinci adasıdır. Bir başka deyişle, gezegenimizde sadece

Java, Honşu, Büyük Britanya, Sumatra, Luzon ve Madagaskar adaları Mindanao adasından daha çok insan barındırmaktadırlar.

Harita 1. Mindanao Adası Lokasyon Haritası

Mindanao Adası nüfusunun yaklaşık %70'ini Hristiyanlar, %24'ünü Müslümanlar ve %6'sını da Hindular, Museviler, Sihler, Mormonlar, Budistler ve diğer inançlara mensup topluluklar oluşturmaktadırlar (Semenenko, 2021:170-188; Zolotuhin, 2009:71-85). Bilindiği gibi Filipinler Cumhuriyeti Asya kıtasının en kalabalık Katolik nüfuslu ülkesidir. Mindanao adasında da Katolikler en kalabalık Hristiyan mezhebini oluştursalar da daha az sayıda Protestan, Yedinci Gün Adventistleri, Filipinler'deki Birleşik İsa Kilisesi mensupları, Filipin Bağımsız Kilisesi mensupları, Metodist ve Baptist gibi diğer Hristiyan mezhebi taraftarlar da adada dinsel azınlık grupları olarak yaşamaktadırlar. Adadaki çok inançlı yapı yöresel mimariye, gelenek-göreneklere, kutlanan festivallere, kilise görünümüne ve halkın kültürel kimliklerine de derinden yansımıştır. Ayrıca unutulmaması gerekir ki ülkenin en kalabalık Müslüman kitleleri ve en büyük Müslüman nüfuslu kentleri Mindanao Adası'nda yer almaktadır.

Mindanao Adası, Filipinlerin en az araştırılmış ve en az uygarlaşmış adasıdır. Başkent Manila'da Mindanao "*Vahşi Güney Ada*" olarak adlandırılır, bunun ana nedeni de adanın dağlık iç kesimlerinde hala insan ayağı basmamış, keşfedilmemiş araziler olduğu gibi uygarlıktan uzak yerel ilkel kabilelerinin de yaşam sürmeleridir. Örneğin 1970-1975 döneminde adanın dağlık güney kesimlerinde mağaralarda ilkel şartlarda yaşayan ve "*Tasaday Manube*" adını taşıyan yeni bir ilkel topluluk keşfedilmiş ve bu haber tüm dünya mediasında büyük bir bilimsel yankı uyandırmıştır (<https://geosfera.org/aziya/>). Aslında Mindanao hem dil özellikleri ve etnik köken bakımından, hem de dinsel aidiyet ve kültürel kimlik çeşitliliği bakımından heterojen özellikler gösteren bir adadır. Fakat belki de adanın en büyük beşeri özelliklerinin başında Müslümanlarla Hristiyanların, Hindular ile Sihlerin, Maranao ve Bisaya toplulukları ile Çinli ve Malay diasporaların yan yana barış ve huzur içinde yaşamalarıdır. Bu nedenle 50'den fazla etnik topluluk barındıran Mindanao adası gelenek-göreneklerin, etnik kimliklerin ve azınlıkların iç içe geçtiği ırksal, dinsel ve kültürel bir kaleidoskop olarak görülebilir.

Bugün Mindanao nüfusunun %25,8'i kendilerini Cebuanos olarak tanımladıkları için adanın en kalabalık etnosunu oluşturmaktadırlar. Mindanao adasında yaşayan diğer büyük etnik topluluklar arasında Bisaya (%18,4), Hiligaynon/Ilonggo (%8,2), Maguindanaon (%5,5) ve Maranao (%5,4) yer almaktadır. Ada nüfusunun geri kalan %36,6 kısmını ise Surigaonon, Tausug, Kalagan, Mandayan, Chavacano, Iranuns, Badjao, Yakan, Zamboangueños, Bicolanos, Butuanons, Boholanos ve Warays gibi diğer etnik gruplar oluşturmaktadırlar (<https://psa.gov.ph/>). Endonezyalılar, Malezyalılar, İspanyollar, Tayvanlılar, Çinliler, Araplar, Koreliler,

Japonlar ve Hintliler gibi Filipinli olmayan göçmen topluluklar Mindanao adasının en kalabalık diasporalarını oluşturmaktadırlar.

Geniş yoksul yörelere sahip olması, diğer büyük adalarla kıyasla daha fakir ve daha az gelişmiş olması, daha az tropikal siklonlara maruz kalması, kalabalık Müslüman nüfuslu kentler barındırması ve Filipinlerin en güney ve en sıcak adası olması Mindanao'yu ülkenin diğer adalarından farklı kılan başlıca özelliklerdir. Mindanao adasının güney bölgelerini irdeleyen bu bölgesel coğrafya çalışmasının öncelikli amacı bu bölgeleri ziyaret eden yatırımcılara, öğrencilere, bilim uzmanlarına, iş adamlarına ve turistlere detaylı coğrafi ve turizm bilgileri sunmasıdır.

Çalışmada Davao, Zamboanga, General Santos, Cotabato, Mati City ve Pagadian yani toplam 6 bölgenin coğrafi özellikleri, turizm merkezleri ve başlıca turizm çekicilikleri açıklanmıştır. Böylece her bölgenin bir yandan demografik ve iktisadi özellikleri diğer yandan da kültürel turistik mekânları ve doğal turizm çekicilikleri tartışılmıştır. Mindanao adasının güney kesimlerinde yer alan bu turizm bölgelerinin irdelenmesiyle, adanın sadece bir bölümünün incelendiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de yapılan bilimsel araştırmalar arasında, büyük bir tropikal adanın çok boyutlu turizm portresi farklı coğrafi bölgeleri kapsayacak şekilde detaylı irdelenmediği için Kuzey Mindanao ve Güney Mindanao olarak ele alınan bu çalışmaların, ülkemizde Filipinler coğrafyası ile ilgili ilk kez kaleme alınan araştırma örnekleri oldukları söylenebilir. Mindanao adasının güney bölgelerinin coğrafi ve turizm potansiyeli ile ilgili Türkiye'de detaylı bir araştırma olmadığına göre, bu çalışma ile önemli bir bilgi boşluğunun doldurulması beklenmektedir.

2. MINDANAO ADASININ GÜNEY TURİZM BÖLGELERİ

Aşağıdaki sayfalarda Mindanao adasının güney kesimlerinde yer alan 6 turizm bölgesi (Davao, Zamboanga, General Santos, Cotabato, Mati City ve Pagadian) detaylı bir şekilde ayrı ayrı incelenmiş ve her birinin doğal ve beşeri turizm çekicilikleri örnekler verilerek irdelenmiştir. Her bir turizm bölgesinin coğrafi konumu, demografik, coğrafi ve iktisadi özellikleri, turizm potansiyeli ve başlıca turizm merkezleri açıklanmıştır. Turizm coğrafyası odaklı bu araştırmada, Güney Mindanao'nun coğrafi ve turizm portresi resmedilmeye çalışılmıştır.

2.1. Davao Bölgesi

Bir coğrafi kavram olarak "Davao", Mindanao adasında yer alan bir göl, bir akarsu, bir şehir, bir liman, bir etnik topluluk ve bir körfezi adlandırmada kullanılır. Ama Davao kenti ve Davao körfezi Filipinler'de en çok bilinen coğrafi kavramlardır. Davao kapladığı alan bakımından Mindanao adasının en büyük kentidir, aynı zamanda adanın en kalabalık nüfuslu kenti olup 1,8 milyon nüfusa sahiptir. 1848 yılında İspanyol sömürgeciler tarafından kurulmuş olan Davao, Mindanao adasının güneydoğusunda, Samal Adası'nın batısında yer almakta ve 2444 km²lik yüzölçümüyle Filipinler Cumhuriyeti'nin en geniş yüzölçümüne sahip kentidir (Chirikov vd., 2008).

Mindanao Adası'nın en büyük sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm merkezi olan Davao, Quezon City ve Manila'dan sonra ülkenin üçüncü en kalabalık nüfuslu kentidir. Davao del Sur eyaleti sınırları içinde yer alan Davao kenti, idari yapılanma olarak 182 barangay² ile 11 idari bölgeden oluşmaktadır. "*Filipinlerin Meyve Başkenti*" ve "*Filipinlerin Çikolata Başkenti*" olarak bilinen kent, "*Güneyin Kral Şehri*" olarak da adlandırılmaktadır. Filipinler Cumhuriyeti'nin ulusal kuşu olan ve dünyanın en büyük kartalı olarak kabul edilen Filipin kartalı, Davao yöresine özgü olduğundan dolayı Davao kenti "*Kartallar Memleketi*" olarak ta bilinir (<https://www.davaocity.gov.ph/>; <https://philippines.travel/destin...>; <https://cmci.dti.gov.ph/prov-p...>; <https://wikitravel.org/en/Davao>; <http://davao.da.gov.ph/index.php/ab...>; <https://www.sabaiasia.ru/Philippines/...>).

Davao körfezinin kuzeybatı kıyılarında yer alan kent, başkent Manila'nın 946 kilometre güneyinde yer almaktadır. Filipinler'in en yüksek zirvesi ve en yüksek yanardağı olan Apo Dağı (2954 m.), şehrin güneybatısında yer almakta ve kentin en önemli turizm merkezini oluşturmaktadır. Apo Dağ silsilesinin zengin

2 Barangay (Tagalogca: baranggay), geçmişte Filipinler'deki idari bölümdeki en küçük yönetim birimini ifade eden "*barrio*" (İspanyolca: barrio - "*çeyrek*") olarak da bilinen bir siyasi-idari terimdir. Filipinlerde her şehir, kasaba veya köy farklı sayıdaki barangaylardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşmeler ile birlikte belediyeler de barangaylardan oluşmaktadırlar. Barangay kavramının Türkçe tam karşılığı olmasa da "mahalle" terimine en yakın kavram olduğu söylenebilir. 1 Mart 2021 itibarıyla Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde toplam 42.046 barangay yer almaktadır.

florasını ve faunasını korumak amacıyla “*Apo Dağı Milli Parkı*” kurulmuş ve Başkan Manuel L. Quezon tarafından park alanı 8 Mayıs 1936 tarihinde resmen açılmıştır. Davao ırmağı, Matina ırmağı, Agdao ırmağı, Talomo ırmağı ve Bago Aplaya ırmağı Davao kentinden geçen en büyük akarsuları oluşturmaktadırlar. Bu nedenle kent merkezi bu akarsuların okyanusa döküldükleri ağız kısımlarında yer almaktadır.

Davao kuşkusuz Filipinlerin en hızlı büyüyen metropol kentlerinin başında gelir. 1903 yılında sadece 8.500 nüfuslu küçük bir kasaba olan Davao, 1939 yılında nüfusunu 95.000’e, 1960 yılında 225.000’e, 1990 yılında 850.000’e ve 2020 yılında da 1.776.000’e yükseltmeyi başarmıştır (<https://psa.gov.ph/>). 2035 yılına kadar kent nüfusunun 2 milyonu aşması beklenmektedir. Davao kentinin en kalabalık yerli milletleri “*Davaoños*” ve “*Lumad*” olarak adlandırılmakta ve genelde “*Cebuano*” ve “*Hiligaynon*” etnik topluluklarından oluşturmaktadırlar. “*Davao Halkı*” olarak tanımlanabilen tüm bu yerel topluluklar “*Visayan*” mega etnosun bir parçasını oluşturmaktadırlar. Kentin en kalabalık Müslüman - Moro topluluklarının başında ise Maguindanaons, Maranaos, Iranuns, Tausugs ve Sama-Bajaus etnosları gelir. Endonezyalılar, Malezyalılar, Tayvanlılar, Çinliler, Koreliler, Japonlar ve Hintliler gibi Filipinli olmayan göçmen Asyalılar Davao kentinin en kalabalık diasporalarını oluşturmaktadırlar. Amerikalı, Arap kökenli ve Avrupalı bazı küçük topluluklarının da şehirde yaşadıkları bilinmektedir. Cebuano ve İngilizce şehirde en yaygın konuşulan dillerdir. Ayrıca Giangan, Kalagan, Tagabawa, Matigsalug, Ata Manobo, Obo, Chavacano ve Hiligaynon da Davao’da yaygın olarak kullanılan dillerdir. Şehirde konuşulan diğer diller arasında Maguindanao, Maranao, Sama-Bajau, Iranun, Tausug, ardından Hokkien ve Japonca gibi Doğu Asya dilleri yer almaktadır. Sonuç olarak, Davao, Mindanao adasının en büyük çok kültürlü ve çok kimlikli kentidir. Davao nüfusunun yaklaşık %80’ini Katolik Hristiyanlar, yaklaşık %8’ini Müslümanlar ve yaklaşık %7’sini de Yedinci Gün Adventistleri, Filipinler’deki Birleşik İsa Kilisesi, Filipin Bağımsız Kilisesi ve Baptistler gibi diğer Hristiyan mezhepler oluşturmaktadırlar. Sihizm, Hinduizm, Budizm, Ananimizm ve Yahudilik mensuplarının kentsel nüfus içindeki toplam oranları ise %4’ten azdır (<https://psa.gov.ph/>).

Sanayi, ticaret, turizm, çikolata endüstrisi, tarım, inşaat, elektroenerji, gıda endüstrisi ve tarım endüstrisi Davao kentinin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. Ayala Alışveriş Merkezi, SM Lanang Premier, SM City Ecoland, NCCC Mall VP, Centerpoint Plaza, Chimes Specialty Store, Gaisano South Grand Citi Mall, New City Commercial Corporation Mall of Davao SM City Davao, Victoria Plaza, SM Lanang Premiere, Gaisano Mall of Davao ve Abreeza Davao kentinin en önemli ve en işlek alışveriş merkezleridir. 1992 yılında kurulmuş olan “*Victoria Plaza Mall*” Davao kentinin en eski alışveriş merkezidir, oysa 12 Mayıs 2011’de açılan “*Abreeza*” kentin en yeni çok fonksiyonlu alışveriş merkezidir. Şehir merkezinin hemen kuzeyinde yer alan “*Francisco Bangoy Uluslararası Havalimanı*”, Davao kentinin dünyaya açılan dış kapısı olarak tanımlanabilir. Bu havalimanı Mindanao adasının en büyük ve en işlek havaalanıdır. Davao kenti aynı zamanda Mindanao adasının en büyük deniz limanına da sahiptir. “*Sasa Uluslararası Deniz Limanı*” ve Santa Ana İskelesi’ndeki iç hat yolcu feribotları da deniz ulaşımı bağlantılarında büyük rol oynamaktadır. Davao aynı zamanda Mindanao adasının en çok bilim, sanat, spor ve eğitim kurumuna sahip kentidir. Davao kentinde faaliyet gösteren en önemli üniversiteler şunlardır; “*Ateneo de Davao University*”, “*The University of Mindanao*”, “*University of the Immaculate Conception*”, “*University of Southeastern Philippines*” ve “*University of the Philippines Mindanao*” (<https://www.davaocity.gov.ph/>).

2.1.1. Davao Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Davao bölgesi Filipinlerin en popüler tatil mekânlarını barındırmaktadır. Sönmüş yanardağlar, gizemli mağaralar, yoğun mangrov ormanları ve ilginç göller, volkanik ve karstik araziler, renkli termal merkezler ve kaplıcalar, görkemli şelaleler ve milli parklar, renkli çiçek ve meyve bahçeleri, ısısız adalar ve tropikal plajlar, derin kanyon vadileri, coşkulu festivaller ve uluslararası kongreler, tarihi kiliseler ve mimari eserler, eşsiz doğal oluşumlar ve tematik müzeler her yıl binlerce yerli ve yabancı turistini Davao bölgesini ziyaret etmesine neden olmaktadır. Her yıl Davao kentini 1 ile 1,5 milyon arasında yabancı turist ziyaret etmektedir. Davao kentinde her yıl çok sayıda festival düzenlenmektedir. Şehrin kuruluş günü olan 16 Mart’ta “*Araw ng Dabaw*” (Davao Günü) festivali kutlanmaktadır. Her yılın Ağustos ayında “*Kadayawan Festivali*” ve her yılın Aralık ayında da “*Pasko Fiesta sa Davao*” festivali coşkuyla organize edilmektedir. Eski yılın bitiminde ve yeni yılın başında ise “*Torotot Festivali*” her yılbaşında yerli halk ve yabancı turistlerin katılımıyla coşkuyla kutlanır.

Davao bölgesi hem jeomorfolojik ve hidrografik hem arkeolojik ve tarihi hem de mimari ve kültürel turizm çekicilikler bakımından çok zengin turistik kaynaklara sahiptir. Aşağıdaki satırlarda Davao kenti ve yakın çevresinde yer alan başlıca doğal ve beşeri turizm çekicilikleri örnekler verilerek irdelenmiştir. Davao bölgesinde yer alan başlıca tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri şunlardır;

- Davao kentinin en çok ilgi çeken ve en çok ziyaret edilen kültürel turizm merkezleri şunlardır: Museo Dabawenyo, D' Bone Collector Museum, Aliwagwag Falls Eco Park, Abreeza Mall, Davao Crocodile Park, People's Park, Gaisano Mall of Davao, Japanese Tunnel, Phoebus Amusement Park, Lon Wa Budist Tapınağı, Philippine Eagle Centre, Matina Town Square, Ramon Magsaysay Park, Davao Kent Müzesi ve Davao Çin Mahallesi (Davao Chinatown). Lon Wa Budist Tapınağı Filipinler Cumhuriyeti'nin en meşhur Budist inanç merkezlerinden biri olup Mindanao adasının en ünlü ve en büyük Budist tapınağıdır.
- Davao şehir merkezinde ve yakın çevresinde 40'tan fazla park alanı vardır. Ama yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri parkların başında Filipin Kartalları Parkı³ (Philippine Eagle Centre), People's Park⁴, Ramon Magsaysay Park⁵, Timsahlar Parkı (Davao Crocodile Park)⁶ ve Eden Parkıdır (Eden Nature Park)⁷.
- Davao kentinin en çok ilgi çeken ve Hristiyanlar tarafından en çok ziyaret edilen inanç merkezleri şunlardır: Redemptorist Church, San Pedro Cathedral Davao, Lon Wa Temple, Sta. Ana Shrine Parish, St. Michael's Cathedral, San Antonio de Padua Parish, Camacop San Juan Alliance Church, Members Church Of God International, Our Mother Perpetual Help Parish - Redemptorist Church, St. Francis of Assisi Parish, Sacred Heart of Jesus Parish, St. Jude Thaddeus Parish, Ascension of The Lord Parish, Our Lady of Lourdes Parish, San Isidro Labrador Chapel, Alliance Church, Kingdom Hall Of Jehovah's Witnesses, Universal Cathedral, Victory Chapel Christian Center ve Holy Family Church (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).
- Davao kentinin en çok ilgi çeken ve Müslümanlar tarafından büyük önem taşıyan başlıca inanç merkezleri ve camiler şunlardır: Mercy Islamic Foundation, Mini Forest Blvd. Grand Mosque, Masjed Jami-un Nur, Uyanguren Mosque, Masjed Al Salam, Masjed Datu Loho, Piapi Mosque, Nourul Eiman Mosque, Mizanah Mosque- Badjao Islamic Center, Masjed Bankerohan, Ma-A Islamic Center Mosque, Masjed Al-Nor ve Sasa Mosque (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).
- Davao kentinin en çok ilgi çeken ve en çok ziyaret edilen müzelerin başında Davao Kent Müzesi, Museo Dabawenyo, D' Bone Collector Museum, Tribu K Mindanawan Tarih Müzesi, Upside Down House Sanat Müzesi, Davao Tarih ve Etnografya Müzesi ve Subangan Davao Oriental Museum gelir (<https://traveltriangle.com/blog/museums-in-davao-city/>; <https://tourism.davaocity.gov.ph/explore-the-city/attractions/musuems/>).
- Park Inn by Radisson Davao, The Pinnacle Hotel and Suites, Seda Abreeza Hotel, Dusit Thani Residence Davao, Crown Regency Residences Davao, Blue Lotus Hotel, Waterfront Insular Hotel Davao, Condo Beside Abreeza Mall Baja - Near Airport & Samal, Arezzo Place Davao, Apo Wiew Hotel ve The Royal Mandaya Hotel Davao kentinin en popüler lüks konaklama tesislerinin başında yer almaktadırlar.

Davao bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır;

- Doğa koruma alanları ve milli parklar, akarsular ve göller, mağaralar ve şelaleler, kaplıcalar ve plajlar Davao bölgesinin en çok ziyaret edilen doğal turizm çekiciliklerinin başında gelir. Apo Dağı Tabiat Parkı, Samal Adası, Buluan Gölü ve Eden Nature Park yörenin en popüler doğal turizm merkezleridir.
- Davao bölgesinde yer alan başlıca şelaleler şunlardır: Tudaya, Secret, Tagtugonan, Salvosa, Tagbanakaw, Marangig, Lahi, Pangyan, Mini Asik-Asik, Busay, Sicao, True or Falls, Tawsuvan, Bobong, Paniki, Matigol, Virgin ve Bacoco. Apo Dağı Tabiat Parkı sınırları içinde yer alan Tudaya şelalesi 100 metrelik heybetli yüksekliğiyle bölgenin en görkemli şelalesini oluşturmaktadır. Davao kent merkezinin güneybatısında Santa Cruz ilçe sınırları içinde yer alan Tudaya şelalesi çok yüksek ve sarp bir bölgede yer almasına rağmen sadece profesyonel dağcılar tarafından değil sıradan meraklı turistler tarafından da her mevsim ve her ay ziyaret edilebilir.

3 Filipin Kartalları Parkı (Philippine Eagle Centre) ile ilgili bakınız: <https://www.davaoeagle.com/>

4 People's Park ile ilgili bakınız: <https://tourism.davaocity.gov.ph/explore-the-city/attractions/man-made-nature-parks/people-park/>

5 Ramon Magsaysay Park ile ilgili bakınız: <https://www.vigattintourism.com/tourism/articles/Ramon-Magsaysay-Park-Davao-City>

6 Timsahlar Parkı (Davao Crocodile Park) ile ilgili bakınız: <http://crocodilepark.ph/>

7 Eden Park (Eden Nature Park) ile ilgili bakınız: <https://www.edennaturepark.com.ph/index.php/about-eden/>

- Davao bölgesinde yer alan ve turistlerin sıklıkla ziyaret etikleri başlıca göller şunlardır: Buluan, Pulang, Leonard ve Natubalan Cold Spring.
- Davao bölgesinde yer alan başlıca doğa koruma alanları şunlardır: Eden Nature Park, Mount Apo Natural Park, Mount Sinaka Forest Wildlife Park, Mabini Protected Landscape and Seascape, Malagos Watershed Reservation ve Mount Loay Nature Park.
- Davao kenti ve yakın çevresinde yer alan başlıca şehir parkları, spor merkezleri, kaplıcalar, turistik tarım çiftlikleri ve doğal park alanları şunlardır: Kublai Art Garden, New Israel, Lake Agco Natural Hot Spring & Cold Spring, Nueva Vida Cactus Garden, Dean Perico Y. Arcedo Park, Childrens World, Kabacan River Park, White Hills View Park, Panabo City Seawall and Park, Suaon Natures Park, Pascual Sanctuary Park, Cañas Golden Binangay Nursery, Botanical Park San Agustin, Placid O Diversified Farms, Compostela Land Mark, Tagum Eco Park, Mary's Woods, Rizal Park, Eco Park, Wildlife Rescue Center and Bird's Park, Mainit Hot Spring, Mainit Sulfuric Hot Spring, Lake Leonard Eco-Tourism Park, Amakan Crater, Kanlawig Hot Spring Resort, Tagbibinta Cold Spring Resort, Laki Pools, Panabo Mangrove Park, Rancho Palos Verdes Golf & Country Club, Raine's Home Garden, DENR-ERDS Regional Forest Nursery and Botanical Garden, Davao City Sports Complex, Bamboo Sanctuary and Ecological Park, Don Hills Mountain Spring Resort, Magpet Heritage Plaza, Forest View Mini Golf, Marawer Hot Spring, Holy Land, Marber Eco Park, Bansalan Adendum and Cactus Farm, Lantawan Viewing Park, Bee Apple Bike Park, RCK Eden Toril Mini Farm Lot, Butterfly Garden, Princess Hills View Garden, Apo Golf & Country Club, Alpha Homes PH 1 Park & Plyground, Alpha Homes PH 3 Park and Playground, Ateneo de Davao Sports Complex, Gem Village Park, Champion Golf Range, Davao Crocodile Park, Palos Verdes Country Club, Davao Eaglemaster Golf Driving Range, Central Park, Davao Cactus and Succulent, Mindanao Davao Grafted Seedlings, People's Park Davao, Freedom Park, Osmeña Park, Ramon Magsaysay Park, D'Leonor Inland Resort & Adventure Park, Rancho Palos Verdes Golf & Country Club ve Wines Baguio District (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

2.2. Zamboanga Bölgesi

Mindanao Adası'nın batısında Zamboanga yarımadası üzerinde yer alan Zamboanga kenti, Davao City'den sonra adanın ikinci en büyük kentidir. Basilan adasının kuzeyinde, Sacol adasının batısında yer alan kent, Zamboanga yarımadasının en güney ucunda bulunmakta ve "*Bangsamoro Özerk Bölgesi*" sınırları içinde yer alan en önemli ve en büyük kent yerleşmesidir (Chirikov vd., 2008). Nüfusu 1 milyon civarında olan kent, Zamboanga del Sur eyaleti sınırları içinde görülse de 1936 yılından beri hiçbir eyaletin parçası olmayan bağımsız ulusal ölçekli bir şehirdir. Kentin toplam alanı 1.483 km² olup, Davao City'den sonra Mindanao adasının en geniş yüzölçümüne sahip şehir yerleşmesidir. Manila kentinin 850 kilometre güneyinde yer alan Zamboanga kent sınırları içinde 11 adacık yer almaktadır. Kent merkezinin güneyinde yer alan ve pembe plajları ile ünlenmiş olan "*Grean Santa Cruz*" bu adalar arasında en meşhur ve en popüler olanıdır. Masinlog ırmağı, Tumaga ırmağı, San Roque ırmağı, Sas ırmağı, kent merkezinden geçen en büyük akarsulara örnektir. "*KCC Mall de Zamboanga*", "*Zamboanga City Hall*" ve "*SM City Supermalls*" Zamboanga kentinin en büyük ticaret ve alışveriş merkezleridir (<https://www.zamboangacity.gov.ph/city/>; <https://www.philatlas.com/minda...>; <https://psa.gov.ph/content/zamboanga-city-zamboanga-del-sur>; <https://philippinescities.com/zamboanga-city-zamboanga-del-sur/>; <https://ro9.doh.gov.ph/index.php/transparencynew/hfep/equipment/zamboanga-city>; <https://www.worldatlas.com/articles/biggest-cities-in-the-philippines.html>).

1635 yılında İspanya sömürgecileri tarafından Moro Müslümanlarına karşı korunmak amacıyla bir kale olarak kurulmuş olan kent, uzun süre İspanya Krallığı egemenliği altında kalmıştır. "*Asya'nın Latin Kenti*" olarak adlandırılan Zamboanga, Filipinlerin en güney metropol kenti olup en çok Müslüman nüfus barındıran Filipin kentlerinin başında gelir. Balıkçılık, deniz ulaşımı, yosun üretimi, ticaret ve tarım endüstrisi kentin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. Şehirde 3 üniversite faaliyet göstermektedir. Bunlar, "*Ateneo de Zamboanga University*", "*Western Mindanao State University*" ve "*Universidad de Zamboanga*"dır. Taluksangay Ottoman Mosque, Kasanyangan Mosque, Townsville Mosque, Masjid Port Area ve Masjid Badar kentin en popüler camileri ve Müslüman merkezleridir. Sta. Maria Parish Church, Carmelite Church and Convent, Pilar College Church, Zamboanga Adventist Center, Holy Trinity Church, Zion Evangelical Fellowship, Culianan Alliance Evangelical Church, San Roque Parish Church, Zamboanga Baptist Church, Malagutay Lady of Lourdes Chapel, St. Ignatius of Loyola Church, Mercedes Church ve Saint Padre Pio Parish Church and Shrine kentin en

popüler kiliseleri ve Hristiyan inanç merkezleridir (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://mapcarta.com/>; <https://www.google.com/maps>; <http://www.mappery.com/>).

Zamboanga kenti, Filipinlerin “*Sardalye Başkenti*” olarak bilinir. Çünkü ülkedeki sardalye üretim şirketlerinin %90’ından fazlası burada faaliyet göstermektedir. Bir başka deyişle balıkçılık, gıda sanayi ve balık-konserve üretimi kentin iktisadi gelirinin %70’ten fazlasını oluşturmaktadır. Kentin stratejik coğrafi konumu, Sulu denizindeki zengin balık yatakları, Sulu takımadalarına coğrafi yakınlık, gelişmiş modern konserve fabrikalara sahip olması Zamboanga’nın balıkçı başkenti olmasını belirleyen en önemli etkenlerdir. Zamboanga kenti aynı zamanda Filipinlerin en büyük deniz yosunu üretim merkezlerinin başında gelir. Bölge özellikle “*eucheuma*”, “*carrageenan*” ve “*kappaphycus*” türü deniz yosunlarının üretiminde ülkede lider konumundadır. Filipinlerdeki “*eucheuma*” ve “*kappaphycus*” deniz yosunu üretiminin %75’ten fazlasını Zamboanga yöresi ve Sulu takımadaları gerçekleştirmektedirler. Ayrıca Zamboanga, Filipinlerin en büyük deniz limanına ve en işlek havaalanına sahip kentlerin başında gelir. Örneğin, Manila ve Sebu limanlarından sonra ülkenin üçüncü en büyük deniz limanını Zamboanga oluşturmaktadır. Uluslararası uçuşlara açık olan Zamboanga hava alanından Davao, Manila ve Sebu kentlerine direkt uçuşlar vardır. Özetle, bölgenin ulaşım merkezi olan Zamboanga kenti Filipinlerin diğer adaları ve diğer bölgeleri ile hem karayolu, hem denizyolu hem de havayolu ulaşım bağlantılarına sahiptir (<https://www.zamboangacity.gov.ph/city/>; <https://psa.gov.ph/content/zamboanga-city-zamboanga-del-sur>; <https://philippinescities.com/zamboanga-city-zamboanga-del-sur/>).

Filipinlerin altıncı en kalabalık nüfuslu ve üçüncü en geniş alana sahip kenti olan Zamboanga, Zamboanga del Sur eyaletinin en büyük ve en önemli ticari, sanayi, ulaşım, turizm, eğitim ve kültür merkezidir. Zamboanga ayrıca Filipinlerin “*en romantik kenti*” olarak ünlenmiştir. İdari yönetim olarak şehir 98 barangay’dan oluşmaktadır. 1903 yılında 20.000 nüfuslu küçük bir balıkçı kasabası olan Zamboanga, yoğun dış göçler ve yüksek doğal nüfus artışı sonucunda nüfusunu 1948 yılında 103.000’e, 1980 yılında 343.000’e, 2000 yılında 601.000’e, 2010 yılında 843.000’e ve 2020 yılında da 977.000’e yükseltmeyi başarmıştır. Bugün kent nüfusunun yaklaşık %60’ı Katolik Hristiyan, yaklaşık %35’i Müslüman ve geri kalan %5’i de Protestan, Budist, Sih ve diğer dinsel azınlıklardan oluşmaktadır (<https://psa.gov.ph/>). Tausug, Badjao ve Yakan toplulukları şehirdeki en kalabalık Müslüman milletleri oluşturmaktadırlar. Fakat kuşkusuz nüfus büyüklüğü bakımından kentin en kalabalık topluluklarını Zamboanguenos, Chavacano, Bicolanos ve İspanyollarla melezleşmiş yerli topluluklar oluşturmaktadırlar.

2.2.1. Zamboanga Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Zamboanga, Filipinlerin en popüler turizm yörelerinden biri olmasa da zengin turizm kaynaklarına ve ilginç turizm merkezlerine sahiptir. Bölgede deniz, sağlık, dağ ve termal turizm gelişmiş olduğu gibi tarım, sağlık ve ekolojik turizm merkezleri de yer almaktadır. Her yıl 400.000 ile 800.000 arasında yerli ve yabancı turist Zamboanga yöresini ziyaret ettiğinden dolayı, olumsuz terör propagandalarına rağmen turizm giderek gelişen ve kent ekonomisine önemli katkıları olan bir iktisadi sektöre dönüşmektedir. Filipinler Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı resmi verilerine göre, 2018 yılında Zamboanga Yarımadası Bölgesine, 723.455 turist giriş yapmış; bunlardan 11.190’ı yabancı, 10.523’ü Denizaşırı Filipinli İşçi ve 701.742’si yerli turisttir. Turizm Bakanlığının sunduğu istatistikî bilgilerden de anlaşıldığı gibi gelen turistlerin büyük bir bölümü yerli turist olup, çok az sayıda yabancı turist bölgeyi ziyaret etmektedir (<http://www.openarium.ru>; <https://www.votpusk.ru/country/dostoprims.asp?CN=PH&CT=PH06&Q=X&P=1>; <https://tochka-nakarte.ru/Goroda-i-Gosudarstva/6323-Zamboanga.html>; https://www.intergid.ru/city_resort/126/2688/). Moro Müslümanları ile hükümet güçleri arasında son yarım yüzyıldır devam eden iç savaş ve terör olayları, uluslararası turizmi olumsuz etkileyen en önemli faktörler oldukları söylenebilir. 25 Ocak 2019 tarihinde, Filipinler Seçim Kurulu tarafından “*Bangsamoro Özerk Bölgesi*” resmen tanınmış ve Filipin Müslümanları kendi özerk bölgelerine ve kendi iç siyasi yönetimine kavuşmuşlardır (Panarina ve Petrov, 2019:65-73; Dikarev, 2017:46-52; Atasoy, 2018:533-566). Bu nedenle bundan sonraki yıllarda bölgede, hem iç çatışmaların hem de terör olaylarının yaşanmaması uluslararası turizm faaliyetlerini olumlu etkileyeceği söylenilebilir.

Zamboanga yarımadasının kıyılarında irili ufaklı çok sayıda ada ve adacık vardır ve bunların büyük bir bölümü bir yerleşme veya bir konaklama tesisi barındırmaz. Ama bu ıssız adalar sessiz ve sakin deniz tatili tercih edenler için inanılmaz güzel doğal ortamlar ve temiz plajlar sunmaktadırlar. Zamboanga bölgesinde yer alan Basilan, Tictabon, Sacol, Tumulutap, Malanipa, Bobo, Baong, Simoadang, Lambang, Kabungan, Panganacan, Lamunigan, Sallangan, Buguias, Grean Santa Cruz ve Little Santa Cruz adaları yörenin en popüler deniz turizm merkezleridir. Tropikal ormanlar, havuzlar ve bitki bahçeleriyle iç içe olup ekolojik bir tatil köyünde dinlenmek isteyen turistler, kent merkezine yakın mesafede bulunan “*Virnell Farm and Mountain Park*”, “*Las Palmas*

Mountain View Resort and Restaurant”, “*Woodland Resort and Restaurant*”, “*Leenchon Resort*”, “*Monte Agua Family Resort*” ve “*La Vista Del Monte Resort*” gibi konaklama tesislerinden birini tercih edebilirler. Sonuç olarak, bölgede deniz, yayla ve dağ turizm merkezleri adeta iç içe geçtikleri söylenilebilir.

Zamboanga bölgesinde yer alan başlıca tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri şunlardır (<http://www.openarium.ru/>; https://www.votpusk.ru/country/dostoprism_s.asp?CN=PH&CT=PH06&Q=X&P=1; https://www.intergid.ru/city_resort/126/2688/; <https://www.taraletsanywhere.com/things-to-do-in-zamboanga-city/>; <https://guidetothephilippines.ph/articles/...>; <http://www.prostoturist.com.ua/spravochniki/dostoprimech...>; <https://www.thecrazytourist.com/15-best-things-zamboanga-city-philippines/>);

- Eski adı San Juan olan ve İspanyollar tarafından savunma ve askeri amaçlarla 1635 yılında inşa edilen “*Fort Pilar Kalesi*”. Bugün bu tarihi kale, Ulusal Müze'nin bir şubesine ev sahipliği yapmaktadır.
- Deniz kıyısı boyunca uzanan Paseo del Mar ve Kava-Kava Bulvarı, Zamboanga halkının sıklıkla yürüyüş yaptıkları şehrsel rekreasyon mekânlarının başında gelir.
- Kamu binalarının yer aldığı ve kent merkezinde yer alan “Rizal Şehir Meydanı” her yıl binlerce meraklı turist tarafından ziyaret edilmektedir.
- Kent merkezinde yer alan “*Loyola St. Ignatius Kilisesi*” Filipin adalarında yer alan en eski Hristiyan kiliselerinden biridir.
- “*Abong – Abong Şehir Parkı*” ve kentin en güzel camisi olan “*Taluksangay Ottoman Mosque*” Müslümanların sıklıkla ziyaret ettikleri kültürel mekânlardır.
- Zamboanga kentinin en güzel İslami mimari eserlerinden biri olan Talugsangay Camisi her yıl hem binlerce inançlı Müslüman hem de meraklı turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Hadji Abdullah Maas Nuno tarafından yaptırılan bu tarihi cami 1885 yılında hizmete girmiş ve bugün Batı Mindanao'nun en büyük ve en ünlü camisini oluşturmaktadır.
- Mindanao Valisi John Pershing tarafından 1912 yılında inşa edilmiş olan “*Pasonanka Şehir Parkı*” zengin bitki örtüsü ve çok sayıda rekreasyon alanıyla dikkat çekmektedir. Amerikalı peyzaj ve kent mimarları tarafından inşa edilen park alanında çok sayıda su kanalı, fiske, heykel ve yaklaşık 600 tür orkide yer almaktadır.
- “*Fort Pilar Kalesi*” sınırları içinde yer alan ve Ulusal Kültür Anıtı olarak 1973 yılında ilan edilmiş “*Zamboanga Kenti Ulusal Müzesi*” kentin en popüler turistik mekânlarından biridir.
- “*Pershing Meydanı*” - Müslüman topluluklarının isyanını bastıran “*Black Jack*” (1860-1948) lakaplı Amerikalı General John Joseph Pershing'in adını taşımakta ve kentin en ilgi çeken turistik mekânlarından biridir.
- Katolik Hristiyanların gurur kaynağı olan meşhur “*The Metropolitan Cathedral of the Immaculate Conception*”, Asya kıtasının en büyük Katolik kiliselerinden biridir. 1810 yılında inşa edilmiş olan bu inanç merkezi 1998 – 2001 döneminde tamamen onarılmış ve yenilenmiştir.
- Zamboanga eski belediye başkanı Maria-Clara Lobregat'ın adını taşıyan kent parkı tropikal ağaçlar, süs havuzları ve çiçeklerle meraklı turistlerin ilgisini çekmektedir. Park alanında nadir bulunan tropikal kelebek, papağan ve kuş türleri görüldüğü gibi endemik bazı ağaçlar ve çiçekler de yetiştirilmektedir.
- ABD sömürgecilik döneminde askeri kışlası olarak işletilen tarihi “*Pettit Kışlası*” bugün tarihsel-kültürel anıt olarak turistlerin ziyaretine açılmıştır.
- Yakan toplulukları sanat, dokuma ve kültür merkezi veya diğer adıyla “*Yakan Dokuma Köyü*” (*Yakan Weaving Village*), el çantaları, dokuma ve tekstil ürünleri, eşarplar ve hediyelik eşyalar satın almak isteyen turistler için güzel fırsatlar sunmaktadır.
- Amerikalılar tarafında Zamboanga kenti yakınlarında yaptırılan ama bugün de faaliyetini sürdüren “*Kent Golf Kulübü*” ile Okyanus sularının üzerinde kazıklar üzerine inşa edilmiş ve gecekondu ahşap evlerinden oluşan “*Rio Hondo Köyü*”, Zamboanga bölgesinin en ilginç kültürel mekânlarına örnektirler. Bu yoksul yerleşmeyi ziyaret edenler biraz kültür şoku yaşayabilir. Ama Filipin halkının önemli bir bölümünün yoksulluk sınırının altında nasıl ortamlarda yaşadığını görmek için deniz üzerindeki bu küçük yerleşmeyi yakından incelemekte fayda vardır.

Zamboanga bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır (<https://www.thecrazytourist.com/15-best...>; <http://www.openarium.ru/>; <http://www.prostotourist.com.ua/spra...>; <https://www.votpusk.ru/cou...>; <https://guidetothephilippines.ph/art...>; <https://www.taraletsanywhere.com/thing...>; https://www.intergid.ru/city_resort/126/2688/);

- Zamboanga kentinin güneyinde yer alan ve pembe plajları ile ünlenmiş olan Grean Santa Cruz ve Little Santa Cruz adaları yörenin en popüler deniz turizm merkezleridir. Zamboanga yarımadasının sadece 5 kilometre güneyinde yer alan bu güzel adalar Filipinlerin en güzel ve en temiz plajlarıyla ünlüdür. Ayrıca Bolong adasında yer alan Vista del Mar plajı da turistler arasında çok popülerdir.
- Zamboanga kenti yakınlarında yer alan Serenity Şelaleleri yörenin en güzel doğal oluşumu olup her yıl binlerce meraklı turist tarafından ziyaret edilmektedir.
- Mindanao adasının Sibulao İlçesinde ve Sitio Merloket kasabası yakınlarında yer alan Merloquet Şelalesi, Zamboanga kent merkezinin 78 kilometre doğusunda yer almaktadır. Bu ilginç rekreasyon alanı bir doğa harikası olup çifte şelalelerden oluşmaktadır.
- Sadece 11 küçük adacıktan oluşan “*Once Islas Adaları*” Zamboanga yöresinin en güzel ekoturizm merkezlerinden biridir. Otellerden ve kalabalık plajlardan uzakta, sessiz, huzurlu deniz tatili arzulayanlar teknelerle bu adaları ziyaret edebilirler ve tropikal deniz kıyılarında unutulmaz bir tatil yaşayabilirler. Bu adacıklardan sadece 3-4 tanesi turistlerin hizmetine açık olup, diğer adalar turizme kapalıdır.
- Zamboanga şehrini ziyaret eden ve su altı macerası arayan turistler mutlaka Banyangan adasını ziyaret etmelidirler. Bu küçük tropikal ada temiz gölleriyle, tropikal ormanıyla, ıssız plajlarıyla ve özellikle de balık çeşitliliği ile dalgıçlar ve meraklı turistler için müthiş fırsatlar sunmaktadır.
- Sacol Adası’nda yer alan Landang Beach, Buli Mumpung Beach ve Pasilmanta Beach. Ayrıca Malanipa adasında yer alan Little Malanipa Beach ve Great Manalipa Beach bölgenin diğer önemli deniz turizm merkezleridir.
- Zamboanga kentinin kuzeyinde yer alan Barangka ve Tumaga vadileri trekking ve doğa yürüyüşü için ilginç manzaralar sunmaktadırlar.
- Zamboanga kenti yakınlarında yer alan Tagbilat Şelaleleri görkemli görüntüsü ve etrafındaki yoğun orman örtüsü ile piknikçilerin en çok tercih ettikleri doğal güzelliklerinin başında gelir.
- Zamboanga kentinin kuzeybatısında yer alan Nancy, Masalag, Hermosa ve Limpapa şelaleleri ile kentinin kuzeydoğusunda yer alan Dulian ve Bagacay Şelaleleri bölgenin diğer ünlü doğal turizm merkezlerini oluşturmaktadırlar (Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018; Taya, 2008:28-31).

2.3. General Santos Bölgesi

Mindanao Adası’nın en güneydeki şehirlerinden biri olan General Santos’un adını Filipinliler kısaltılarak “*Gen San*” olarak telaffuz etmektedirler. Güney Cotabato eyaleti sınırları içinde yer alan bu önemli liman kenti Sarangani körfezinin kuzey kıyılarında bulunmaktadır. 1947 yılında kurulmuş olan kent 2020 nüfus sayımına göre 697.315 kişilik nüfusa sahiptir. General Santos hem Mindanao adasının dördüncü en kalabalık kentidir, hem de Filipinler Cumhuriyeti’nin ekvator çizgisine en yakın, en güneydeki metropol kentidir. Aynı zamanda da ülkenin en kalabalık nüfuslu 15. şehir yerleşmesidir. General Santos kenti ayrıca “*SOCCSKSARGEN*” bölgesinin ticaret, ulaşım, turizm ve sanayi merkezidir. Bölge, Filipinler’in en büyük balıkçılık merkezlerinin başında gelir. Eskiden “*Dadiangas*” olarak bilinen şehir, bugünkü adını Filipinler Ordusu’nun eski bir komutanı ve yerleşimin kurucularından biri olan General Paulino Santos’tan almıştır. 18 Ağustos 1947 tarihinde kurulmuş olan kent, 8 Temmuz 1968 tarihinde şehir statüsünü almıştır. Bugün General Santos şehri idari yapılanma olarak 26 barangaya bölünmüştür. Tayfun ve tropikal siklonların görülmemesi, zengin turizm çeşitliliği, verimli okyanus kaynakları, bol ekvatorial yağışları ve bereketli ekili-dikili arazileri General Santos bölgesinin en büyük coğrafi avantajlarını oluşturmaktadırlar (<https://www.votpusk.ru/coun...>; <https://eportal.gensantos.gov.ph/>). Saragani, Alabel, Silway, Sinawal, Conel, Makar, Abtelel, Bauyan, Matinao ve Klinan ırmakları kent merkezinden geçen en büyük akarsuları oluşturmaktadırlar (<https://www.openstreetmap.org/>; [https://www.google.com/maps](https://www.google.com/maps;); <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Göçebe Blaan halkı ve Müslüman topluluklar General Santos yöresinin en eski yerli topluluklarını oluşturmaktadırlar. Müslüman toplulukların yaşadıkları bölgeye, 1914 yılından itibaren ilk Hristiyan aileler ve misyonerler yerleşmeye başlamış. 1938-1939 döneminde General Paulino Santos'un önderliğinde 62 kişilik bir Hristiyan grup Luzon adasından yöreye gelip yerleşmeye başlamıştır. 1939 yılında Alagao bölgesinde ilk yerleşim yeri kurulmuş ve kentin kuruluş-gelişim süreci başlamıştır. 1940 yılından itibaren diğer Filipin adalarından binlerce Hristiyan aile yöreye planlı bir şekilde getirilip yerleştirilmiş, böylece zaman içinde Hristiyanlar kent nüfusunun çoğunluğunu oluştururken Müslümanlar azınlıkta kalmışlardır. 1948 yılında o zamanki Bayan kasabasına kent statüsü verilmiş ve 1954 yılında kentin adı General Santos olarak değiştirilmiştir (<https://eportal.gensantos.gov.ph/>).

General Santos kentinde iki ana dil yaygın olarak konuşulmaktadır: Cebuano ve Hiligaynon. Şehirde konuşulan diğer diller arasında Blaan, Tboli, Maguindanao, Ilocano ve Kapampangan bulunmaktadır. Tüm bu diller kentin çok kimlikli demografik portresine ve renkli etnik yapısına işaret etmektedir. 1918 yılında Sarangani körfezinin kuzey kıyılarında 10 000 nüfuslu küçük bir kasaba iken yoğun göçler sonucunda kent nüfusu 1960 yılında 85.000'e, 1990 yılında 250.000'e, 2010 yılında 538.000'e ve 2020 yılında da 697.000'e yükselmiştir. General Santos kentinin nüfusu 2045 yılına kadar 1 milyona ulaşması beklenmektedir. Hristiyanlar kent nüfusunun %90'ını, Müslümanlar da %10'unu oluşturmaktadırlar (<https://psa.gov.ph/>).

Tarım, ticaret, turizm ve balıkçılık endüstrisi General Santos bölgesinin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. "*Filipinler'in Tuna Başkenti*" olarak bilinen kent, ülkenin en büyük ton balığı üreticisidir. Kent sınırları içinde deniz ürünleri işleyen 6-7 ton balığı fabrikası faaliyet göstermektedir. Verimli volkanik ve alüvyal arazilere sahip olan General Santos bölgesinde ananas, manyok, pirinç, mısır, hindistancevizi ve muz yaygın olarak yetiştirilmektedir. Uluslararası uçuşlara açık olan modern bir hava alanına sahip olan kent, Filipinlerin en işlek deniz limanlarından birine de sahiptir. General Santos kenti bölgenin en önemli ticaret, ulaşım, eğitim ve bilim merkezi olup, genç nüfus yapısıyla ve binlerce öğrencisiyle dikkat çekmektedir. General Santos kenti 50'den fazla özel okul ve 100'den fazla devlet okulunun yanı sıra, üç üniversiteye de ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar; "*Dadiangas Üniversitesi Notre Dame*", "*Mindanao Eyalet Üniversitesi*" ve "*New Era Üniversitesi*" dir (<https://eportal.gensantos.gov.ph/>).

2.3.1. General Santos Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

General Santos Bölgesi yüzlerce turistik merkeze, yüzlerce otel ve konaklama tesisine ve çok ilginç doğal ve beşeri turistik kaynaklara sahiptir. Mağaralar, şelaleler, tropikal plajlar, karstik ve volkanik oluşumlar, doğa koruma alanları, kanyon vadiler, göller ve volkanlar General Santos kenti ve yakın çevresinde yer alan en önemli doğal turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar. Müzeler, sanat galerileri, kiliseler, camiler, çiçek bahçeleri ve tarım çiftlikleri, havuzlu orman dinlenme tesisleri, ilginç mimari yapılar, üniversiteler, parklar, mağazalar ve alışveriş merkezleri kentin en çok ziyaret edilen kültürel turizm çekicilikleridir (Taya, 2008; Stitt, 2000:150-160; Hutchcroft, 2018). Aşağıdaki satırlarda General Santos bölgesinde yer alan başlıca turizm çekicilikleri örnekler verilerek açıklanmıştır.

General Santos bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır;

- General Santos bölgesinde yer alan, yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri başlıca şelaleler şunlardır: Siniel, Luib, Basag, Mainit, Acmonan, St. Catherine, Taal, Fuli Baw, Amsikong 7 Falls, Balakayo, Sandig, Hubo, Hidak, Laleran ve Atnayan. General Santos kentinin batısında yer alan Holon Gölü ve doğusunda yer alan Beto Gölü bölgenin en çok ziyaret edilen ve en popüler gölleridir.
- General Santos bölgesinde yer alan ve turizme açık olan başlıca mağaralar şunlardır: Bakngb River Cave ve Lasang Beach Cave. Sanches Dağı, Nopol Hills ve Matutum Dağı yöresinin nefes kesen manzaralara sahip en popüler turistik dağlarını oluşturmaktadırlar. Mindanao Adası'nın en yüksek ikinci dağı olan Matutum Volkanı, yöresinin en büyük doğa koruma alanlarından biri olan "*Matutum Dağı Doğa Koruma Alanı*" sınırları içinde yer almaktadır.
- General Santos kentinin 15 kilometre kuzeydoğusunda yer alan "*Kalaja Ecopark*" yöresinin en çok ziyaret edilen doğa koruma alanıdır. Milyonlarca yıllık jeolojik evrim sonucunda ortaya çıkan "*Kalaja Ecopark*" karstik arazileri, şelaleleri, kanyon vadileri ve mağaraları ile her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedir.
- General Santos bölgesinde iki aktif volkan yer almaktadır: Parker ve Matutum. Stratovolkan özellikleri taşıyan Matutum yanardağı kent merkezine sadece 29 km. uzaklıkta yer almaktadır ve 2286 metre

yüksekliği ile Mindanao adasının ikinci en yüksek zirvesini oluşturur. Bu tehlikeli yanardağının taban çapı 25 kilometre olup son kez 25 Aralık 1995 yılında püskürmüştür. Matutum dağın zirvesinde 320 metre genişliğinde ve 120 metre derinliğinde geniş bir volkanik krater yer almaktadır. Filipinler Cumhuriyeti sınırları içindeki 22 aktif volkandan biri olan Matutum, Cumhurbaşkanı Fidel Ramos'un imzaladığı 25 Mart 1995 tarihli kararname ile birlikte doğa koruma alanı ilan edilmiştir. “*Goldsan View Park*”, “*Tarihi Japon Tüneli*”, “*Strawberry Guyabano Farm*”, “*Matutum Blooms Café and Flower Farm*”, “*Magsangyaw Land of Praise, Diamalin view Eco Park*” ve “*Norbe Golden Park*” gibi ilginç mekânlar, “*Matutum Dağı Doğa Koruma Alanı*” sınırları içinde yer alan en önemli turizm çekicilikleridir. 1824 metre yüksekliğindeki Parker volkanı kent merkezine sadece 31 km. uzaklıkta yer almaktadır ama Matutum yanardağı kadar popüler değildir.

- General Santos kenti Sarangani körfezinin en kuzeyinde yer aldığından dolayı hem doğu kıyılarında hem de batı kıyılarında çok sayıda koy, burun ve plaj barındırmaktadır. Purok, Tinoto, Maasim ve Siguil körfezin batı kıyılarında oysa Kawas, Malapatan, Tuyan, Alabel ve Sapu Masla, Sarangani Körfezi'nin doğu kıyılarında en tenha ve en temiz tropikal plajları oluşturmaktadırlar. General Santos kenti ve yakın çevresinde yer alan, yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri plajlar şunlardır: Bula Beach, Marist Private Beach Resort, Belmar Eco Park & Beach Resort, Win Ling Beach Resort, Lun Beach, Pequeno Beach, Kawas Beach Resort, Ladol Beach, Maharlika Beach Resort, Labo Beach, Bauin Beach, Renzo Beach ve Vergene Blues Paradise (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).
- Kuşkusuz kent merkezinde yer alan “*Queen Tuna Park*” General Santos kentinin en popüler, en kalabalık ve tüm bu etkenlerin sonucunda en kirli ve en bakımsız büyük plajıdır. General Santos Kentinin güneydoğusunda yer alan Sarangani adaları yöresinin en temiz ve en ıssız plajlarını kapsadıklarından dolayı deniz tatili için en çok tercih edilen turistik mekanlardır. Filipinler coğrafi terminolojisinde Sarangani adını taşıyan hem bir adalar grubu hem bir boğaz hem bir yerleşme hem bir otel hem de bir körfez yer almaktadır. Bu nedenle Mindanao adasının güney kesimlerinde çok sayıda Sarangi kavramı olduğu bilinmektedir.

General Santos bölgesinde yer alan başlıca beşeri turizm çekicilikleri şunlardır;

- General Santos kenti Mindanao adasının festivaller kenti olarak bilinir. “*Kalilangan Festival*”, “*Tuna Festival*”, “*Yaman Gensan*” ve “*Paskuhan sa Gensan*” şehirde her yıl organize edilen en popüler festivallerdir.
- General Santos bölgesi bereketli okyanus sularından her yıl binlerce ton ton balığı avlandığından dolayı General Santos kenti “*Filipinlerin ton balığı başkenti*” olarak ta bilinir. General Santos Balık Pazarı, Mindanao adasının ve Filipinlerin en büyük ve en zengin deniz balık pazarlarından biri olup yüzlerce okyanus ürününün satıldığı canlı bir alışveriş merkezidir.
- General Santos kentinin göbeğinde yer alan “*Plaza Heneral Santos*” parkları, mağazaları ve alışveriş merkezleriyle yerli nüfusun ve turistlerin en gözde şehirselle turistik mekanlarının başında gelir.
- “*Maharlika Lodge*”, “*Shanghai Lodge*”, “*Clara's Lodge*”, “*Family Country Hotel*”, “*Phela Grande Hotel*” ve “*Matutum Hotel*” kentin en popüler ve en çok tercih edilen konaklama tesislerinin başında yer almaktadırlar.
- “*Christ The King Cathedral*”, “*Our Lady of Manaoag Chapel*”, “*Sr San Isidro Labrador Chapel*”, “*City Alliance Church*”, “*San Antonio De Padua Chapel*”, “*Russian Orthodox Church of The Holy Ressurrection*”, “*GKK San Vicente Ferrer Chapel*”, “*Bagangga Southern Baptist Church*”, “*Ondok Gawan Seventh-Day Adventist Church*”, “*Sto. Nino de Bula Parish*”, “*Bagangga Southern Baptist Church*” ve “*Our Lady of Sacred Heart Chapel*” kentin en popüler Hristiyan inanç merkezlerinin başında gelir.
- Önemli miktarda Müslüman nüfus barındıran şehirde, “*Ma'had Meba Al-Islamie*”, “*Al Kumaim Mosque*”, “*Purok 4 Maranao Mosque*”, “*Masjid Sultan*”, “*Masjid Ahmad*” ve “*Purok 7 Masjid*”, General Santos'un en popüler İslami inanç merkezlerinin başında gelir.
- General Santos kentinde yer alan “*Lola Sisay Seafood House*”, “*Sud-an*”, “*Kanto*”, “*Jam's Restaurant*” ve “*Ranchero's Grill and Seafood Restaurant*” yabancı turistlerin en çok tercih ettikleri restoranların başında gelir.

- “Fitmart Gensan Supermarket”, “Gaisano Mall & Gaisano Supermarket”, “KCC Mall of Gensan”, “Robinsons Place Gensan & Robinsons Supermarket”, “SM City General Santos & Savemore Supermarket” ve “Unitop Department Store” General Santos kentinin en popüler ticaret ve alışveriş merkezleridir.
- General Santos bölgesinde yer alan başlıca kaplıcalar, şehirselle park alanları, rekreasyon alanları, spor merkezleri, ekolojik ve botanik parklar şunlardır: Queen Tuna Park, General Santos Park, Minanga Mangrove Forest Park, Mangrove Reforestation Park, Bagong Silang Hot Spring, Parker Volcano, Mutukling Hot Spring and Geysir, Greenland Nature's Park, Valencia Marafara Falls, Eden's Flowers Farm, Norbe Golden Park, Strawberry Guyabano Farm, Anthurium Flower Farm, Goldsan View Park, Royal Garden Lettuce Farm, Magsangyaw Land of Praise, Avatar Farm, Paraiso Di Amtutung, Diamalin Eco Park, Armros Nature Park, Arlene's Garden, OnE Garden, G Farm Eco Park, VSM Flower Garden, Lamtiles Nature Park, Jutar Farm, Puring's Garden, Norie's Garden, El Alejandro's Events and Catering by Cabe Farm, Hadano City Park, Sarangani Golf and Country Club, Tupi Tarsier Sanctuary ve Yoshra's Garden.

2.4. Cotabato Bölgesi

Rio Grande de Mindanao ve Tamontaka vadileri arasında yer alan Cotabato kenti, Mindanao adasının batı kesimlerinde, Sugut körfezinin güneyinde ve Moro körfezinin doğusunda yer almaktadır (Chirikov vd., 2008). Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin⁸ idari merkezi olan Cotabato kenti, 325.079 kişilik nüfusuyla Mindanao adasının yedinci en büyük kentidir. Cotabato kenti coğrafi olarak Maguindanao eyaleti sınırları içinde yer alsa da siyasi ve idari olarak bu eyalete bağlı olmayıp 15 Aralık 2020 tarihinden beri Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin siyasi ve idari merkezidir. Deniz seviyesinden ortalama 102 metre yüksekliğinde yer alan kentin toplam şehirselle alanı 176 km²'dir. 1520 yılında kurulmuş olan Cotabato kenti, hem Mindanao adasının en eski metropol yerleşmesidir hem de Filipinlerin en çok Müslüman barındıran kentlerinden biridir. Aynı zamanda Cotabato, 1800 kişi/km²'lik aritmetik nüfus yoğunluğuyla Mindanao adasının en yoğun nüfuslu şehirlerinden biridir. Cotabato, “Aşağı Şehir Bölgesi” ve “Yukarı Şehir Bölgesi” olmak üzere iki büyük kentselle alandan ve idari olarak ta 37 barangaydan oluşmaktadır. Kentin önemli bir bölümü çok alçak ve düz arazilerden oluştuğundan dolayı sıklıkla su taşkınları sonucunda nehir suları altında kalmaktadır. Cotabato kent merkezi, Tarbeng, Matampay, Parang, Timako, Esteros ve Miwaruy gibi akarsular tarafından sulanmaktadır (<https://www.philippines.travel/dest.../>; [https://www.philatlas.com/mind.../](https://www.philatlas.com/mind...); [https://ro12.doh.gov.ph/inde.../](https://ro12.doh.gov.ph/inde...); [https://www.lakwatsero.com/des.../](https://www.lakwatsero.com/des...) [https://unjobs.org/fie.../](https://unjobs.org/fie...); [https://www.globalforestwatch.org/das.../](https://www.globalforestwatch.org/das...)). Başkent Manila'nın 1294 kilometre güneyinde yer alan Cotabato, Rio Grande de Mindanao, Matampay, Tarbeng ve Tamontaka ırmaklarının birleştiği yerde yer almaktadır. Moro körfezinin bir parçası olan Illana körfezi kentin batısında yer almakta ve deniz yolu ulaşımıyla kentin adeta dünyaya açılan kapısını oluşturmaktadır. 2000 yılında 164.000 kişilik nüfusa sahip olan kent, 2020 yılında 325.000'den fazla insan barındırmaktadır. Yoğun dış göçler ve hızlı doğal nüfus artışı sonucunda, 2040 yılına kadar kent nüfusunun 500.000'e ulaşması beklenmektedir (<https://psa.gov.ph/>).

Cotabato şehirselle nüfusunun en az %50'sini Maguindanaon toplulukları oluşturmaktadır. Bu nedenle şehirde Maguindanaon nüfusunun egemen olduğu söylenilebilir. Kentselle nüfusunun etnik dağılımına bakıldığında, %9'unu Tagalog, %8'ini Maranao, %8'ini Kebuano, %7'sini Iranun, %6'sını Hiligaynon ve %2'sini Çinli topluluklar oluşturmaktadır. Bunların dışında şehirde, Binisaya, Teduray, Ilocano ve Tausug gibi küçük topluluklar da yaşamaktadır. 2015 yılı demografik verilerine göre, Cotabato nüfusunun yaklaşık %76'ısını Müslümanlar ve en az %20'isini de Hristiyanlar oluşturmaktadır (<https://psa.gov.ph/>). Bu nedenle Cotabato, en yüksek Müslüman nüfus oranına sahip Filipin kentlerinin başında gelir. Maguindanaon, Iranun, Maranao ve Tausug toplulukları kentin en kalabalık Müslüman etnoslarını oluşturmaktadır. Çinliler ve Malaylılar kentin en kalabalık Asyalı göçmen diasporalarını oluşturmaktadır. Şehirde en yaygın konuşulan dil Tagalog dili olup, kentin diğer popüler dilleri olan Maguindanao, Chavacano ve Cebuano dillerini hem Hristiyan hem de Müslüman topluluklar konuşmaktadırlar. Maranao, Arapça ve İngilizce Cotabato kentinde yaygın konuşulan diğer dillere örnektirler. Özetle, hem dil ve din özellikleri bakımından, hem de kültürel ve etnik yapı

8 Mindadano adasında yer alan “Bangsamoro Özerk Bölgesi”, 21 Ocak 2019 yapılan halk oylamasında Bangsamoro Organik Yasası'nın onaylanmasından sonra Müslüman Mindanao Özerk Bölgesinin yerini almıştır. Bu düzenleme 25 Ocak 2019 tarihinde, Filipinler Seçim Kurulu tarafından onaylanmıştır. Daha detaylı bilgi için Bkz.: Atasoy, 2018; Panarina ve Petrov, 2019:65-73; Dikarev, 2017:46-52.

bakımından Cotabato, heterojen ve çok kimlikli bir Müslüman kenti olarak tanımlanabilir (<https://ro12.doh.gov.ph/index.php/health-profile/chart...>; <https://www.philatlas.com/mindanao/r12/cot...>).

Davao, Cagayan de Oro, Zamboanga City ve General Santos kentleri ile karayolu bağlantılarına sahip olan Cotabato, coğrafi konum itibarıyla hem Mindanao adasının merkezi kesimlerinde hem de batı kıyılarında yer almaktadır. Cotabato kenti Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin en büyük sanayi, ulaşım, turizm, ticaret ve eğitim merkezlerinden biridir. Bu stratejik şehir, son 10 yılda Mindanao adasının en hızlı büyüyen ve en hızlı iktisadi gelişmeye sahip kentlerin başında yer almaktadır. “KCC Malls”, “Superama”, “Sugni”, “Mall of Alnor” ve “Southseas Mall” kentin en büyük ticaret merkezleri ve en işlek alışveriş mekânlarını oluşturmuşlardır. Cotabato şehrinde yıllık 500.000 kg. mangrov yengeci, karides ve süt balığı üretilmektedir. Kültür balıkçılığının gelişmiş olduğu kent, 1700 hektarlık suni balık havuzlarına sahiptir. Baranggay Kalangan'da Malezyalı yatırımcılarla birlikte 4,6 milyon Peso değerinde Mindanao adasının en büyük helal gıda üretim merkezi kurulmuştur. Şehirde faaliyet gösteren başlıca sanayi tesislerinin başında, yemeklik yağ, kahve, mısır nişastası, işlenmiş gıda ve mobilya fabrikaları yer almaktadır. Zengin ekili-dikili arazilere sahip olan Cotabato yöresinde, pirinç, kahve, mango, muz, mısır ve kauçuk üretimi yapıldığı gibi, organik hindistancevizi, şeker kamışı ve lezzetli tropikal meyveler de üretilmektedir. Tarımsal endüstrinin gelişmiş olduğu şehirde, palmiye yağı, şeker kamışı, kahve ve kauçuk işleme tesisleri faaliyet göstermektedir (<https://www.philippines.travel/desti...>; <https://www.philatlas.com/mindanao/r12...>).

2.4.1. Cotabato Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Cotabato, turizm bakımından Mindanao Adası'nın en az gelişmiş bölgelerinden biridir. Zengin tarihsel ve kültürel mirasa sahip olsa da, çok çeşitli doğal güzelliklerinin memleketi olsa da Cotabato turizm alanında istenilen seviyeye bir türlü ulaşamamıştır. Bu nedenle hem turistik çekicilikler, hem de turistik otel sayısı bakımından bölge kısıtlı olanaklara sahiptir. Cotabato bölgesinde yer alan konaklama tesisleri kent otelleri, sahil otelleri ve dağ otelleri olarak üç büyük grupta sınıflandırılabilir. Cotabato bölgesinin sahil otelleri ve deniz kıyısı konaklama tesisleri arasında en popüler olanlar şunlardır: Hill Point Resort, Margarita Cottages, Nancy's Garden Resort, Twinkle's Beach Resort, Golden Sunset Beach Resort, BL Haven Beach Resort, Rimbang and Abas Subulan Ancestral House, Antonio's Place, Donney's Inn, Padang-Padang Resort. Kentin en büyük turizm eksikliği Mindanao'nun diğer büyük şehirlerinde olduğu gibi lüks sınıfta yer alan 4 veya 5 yıldızlı konaklama tesislerinin yok denecek kadar az olmasıdır. “Paragon Hotel and Restaurant”, “AL-Nor Hotel and Convention Center”, “Em Manor Hotel And Convention Center”, “Blue Palm Mountain Resort”, “Belle's Farm Resort”, Cotabato bölgesinde yer alan az sayıdaki lüks konaklama tesislerine örneklerdir.

Cotabato kenti Filipinler'deki İslam taraftarlarının manevi merkezi olduğundan dolayı çok sayıda İslam inanç merkezi ve camiye sahiptir. Cotabato yöresinde yer alan başlıca büyük camiler arasında “Musjidus Sadre”, “Masjid Datu Alamansur”, “Masjid Al-Siddiq”, “Masjid Em Manor”, “Umul Qurah Mosque”, “Masjid Sultan”, “Masjid Talitay”, “Masjid Alqudra”, “Masjid Al-SaLaamah”, “Masjid Abubakar”, “Masjid Yosuf”, “Masjid Rs Buan”, “Masjid Sampulna”, “Masjid Hadja Subia”, Hadji Mohommad Asil Mosque”, “Masjid sa Tamontaka”, “Palampio Nalkan Masjid”, “Al-Balagh Mosque”, “Esteros Mosque”, “Hadji Akas Laban Mosque”, “Masjid Nahda”, “Masjid Campo Muslim”, “Masjid U5”, “Orange Mosque”, “Atty. Lauban Mosque”, “Masjid Doton”, “Blue Mosque”, “Burhan Mosque”, “Masjid Bagundang”, “Lugay-Lugay Mosque”, “Hadji Datu Talusan Mosque”, “Masjid Al-Nasser Abpi - White Mosque”, “Masjid Al-Nasser Abpi - White Mosque”, “Masjid A-Lil Amir”, “Delta Mosque”, “Abag Balilia Mosque”, “Masji Bai Laga”, “Masjid Al-Shuhada”, “Masjid Kalantungan” ve “Masjid Pinjaman” gösterilebilir (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Özetle, Cotabato kentinde ve yakın çevresinde 100'den fazla cami yer almaktadır. Ama tüm bu camiler arasında “Cotabato Büyük Caminin” ayrıcalıklı bir yeri vardır. “Cotabato Grand Mosque” veya Türkçe adıyla “Sultan Hacı Hasan El Bulkiye Camii” hem Mindanao adasının, hem de Filipinler Cumhuriyetinin en görkemli, en güzel ve en büyük camisi olduğundan dolayı her yıl binlerce turist ve Müslüman tarafından ziyaret edilmektedir. “Sultan Hacı Hasan El Bulkiye Camii” Brunei Sultanı Sultan Hacı Hasan El Bukiyen'in finansal desteği ile inşa ettirilmiştir. 2011 yılında tamamlanan caminin toplam maliyeti yaklaşık 48 milyon dolardır. 5000 metrekarelik alana sahip ve 43 metre yüksekliğindeki minarelere sahip olan bu devasa cami, 15.000 kişinin aynı anda ibadet edebilir özelliklere sahiptir. Endonezya'daki İstiklal Camisinden sonra Güneydoğu Asya'daki ikinci en büyük cami olma özelliğine sahiptir. Caminin altınla kaplı 14 kubbesi bulunmaktadır. Kubbelerin uçları çok şık hilalle süslenmiştir. Bu nedenle Cotabato kentini ziyaret eden turistlere bu camiye mutlaka ziyaret etmeleri önerilmektedir. Ayrıca Datu Suudi-Ampatuan Belediyesi sınırları içinde yer alan ve pembe renkleriyle

Filipinlerin en romantik inanç merkezi olan “*Dimaukom Pembe Cami*” (The Pink Mosque of Datu Saudi Ampatuan) bölgenin en ilginç turizm çekiciliklerinden biridir (Taya, 2008; Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018).

Mindanao Adası’nda Moro Müslümanlarının bağımsızlıkları için yürüttükleri özgürlük savaşları ve siyasi çatışmalar yakın zamanda sonlanmış ve özellikle de Bangsamoro Özerk Bölgesi’nin 2020 yılında resmileştikten sonra bölgede huzur ve barış sağlanmıştır. Bugün Cotabato kentinde Hristiyan ve Müslüman topluluklar adeta iç içe barış ve huzur içinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle kent sokaklarında camiler ile kiliseleri yan yana görmek mümkündür. Cotabato kentinde yer alan başlıca Hristiyan inanç merkezleri ve kiliseler şunlardır; “*San Roque Quasi-Parish*”, “*Tamontaka Church*”, “*Our Lady of Lourdes Grotto*”, “*United Pentecostal Church of Jesus Christ Apostolic Doctrine*”, “*Isidro Labrador Chapel*”, “*Christian And Missionary Alliance Churches*”, “*Immaculate Concepcion Metropolitan Cathedral*”, “*Haven Of Rest Bible Baptist Church*”, “*Bishop Mongeau Chapel*”, “*Notre Dame Village Parish*”, “*Sto. Niño Chapel*”, “*San Pablo Village Chapel*”, “*Our Lady of Penafrancia Quasi-Parish*”, “*Our Lady of the Rosary Parish*”, “*Queen of Peace Church*”, “*Southern Babtist Church*”, “*Seventh-day Adventist Church*”, “*Tantawan Chapel*” ve “*Members Church Of God International Ang Dating Daan*” (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>). Şehirde çok sayıda Hristiyan mezhep taraftarı yaşadığından dolayı, her Hristiyan mezhep kendi kilisesini ve kendi kültür-inanç merkezini kurmuştur. Bu nedenle Hristiyan inanç çeşitliliği şehirdeki kiliselerin de büyük çeşitlilik göstermelerine yol açmıştır.

Aşağıdaki satırlarda Cotabato bölgesinde yer alan ve en çok ziyaret edilen başlıca doğal ve kültürel turizm çekicilikleri irdelenmiştir. Cotabato Bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır;

- Filipinler Cumhuriyetinin en uzun akarsuyu olan Rio Grande de Mindanao Cotabato kentinin adeta coğrafi sembolüdür. Su sporlarının ve tekne gezilerinin yapıldığı ırmak, kentin en önemli rekreasyon alanlarından birini oluşturmaktadır.
- “*Kutang Bato Caves*” veya “*Kutang Bato Mağaraları*” Mabini Caddesi yakınlarında bulunmaktadır ve her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedirler. Bu mağara sistemi, bir şehrin merkezinde yer alan Filipinlerdeki tek mağara sistemi olma özelliği taşımaktadır.
- “*San Pedro Hill*” veya “*San Pedro Tepesi*” Cotabato yöresinin en güzel manzarasına sahip noktadır. Kent merkezinin ve Mindanao Rio Grande vadisinin panoramik manzarasını sunan bu tepe, Cotabato kentinin en popüler turistik mekânlarından biridir. Tepenin eteğinde, yerel kahraman Sultan Kudarat’ın altın kaplamalı bir heykelinin de yer aldığı “*Tantawan Parkı*” yörenin bir diğer ilginç turistik mekânıdır.
- Cotabato kentinin güneybatısında yer alan “*Datu Atiyakaw Heritage Park*” yörenin en önemli doğa koruma alanlarından biridir. Park alanı içinde yer alan Minandar zirvesi yakın çevreye harika bir panoramik görüntü sunmaktadır.
- Cotabato kent merkezinin kuzeydoğusunda yer alan Asik-Asik, Daday ve Palepaz hem Mindanao adasının hem de Cotabato yöresinin en güzel, en görkemli ve en çok ziyaret edilen şelalelerini oluşturmaktadırlar. Bu şelaleler yöresini ziyaret eden turistlerin “*Tent City*”, “*Salukot Mountain View*” ve “*D’ Hiddenn Spring Resort*” gibi turistik merkezleri görmelerinde fayda vardır.
- Cotabato bölgesinde yer alan ve turistik öneme sahip olan başlıca doğal turizm çekicilikleri, turistik bahçeler ve park alanları şunlardır; “*Datu Atiyakaw Heritage Park*”, “*Highland Grounds Resort*”, “*Mado Hot Spring National Park*”, “*Tantawan Parkı*”, “*Evergreen Heights Mountain Park*”, “*Nice Miracle Garden*”, “*Sophia’s Nature Park*”, “*Loyvill Concrete Garden Set*”, “*OTC Hilltop*”, “*Pacific Farm & Bonsai Garden*”, “*Padang-padang Adventure Park*”, “*Barao Falls Adventure and Eco Park*”, “*Eduardo’s Campsite*”, “*Vietnam Rosea*”, “*Sa Bukid Ni Apura*”, “*Mali Farms Milaya*”, “*Mango Park Libungan*” ve “*La Asuncion del Salvador*”.
- Mindanao adasında, deniz turizminin en az gelişmiş olduğu coğrafi mekânların başında Cotabato kıyıları gelir. Cotabato kıyılarında tatil köyü, turistik plaj, hotel ve konaklama tesislerinin çok az sayıda olması bu tespiti desteklemektedir. Cotabato kentinin yakın çevresinde yer alan ve turistik öneme sahip olan başlıca plaj alanları şunlardır; “*Ambo Beach*”, “*Zone Beach*”, “*Baan Beach*”, “*Simuay Seashore Beach*”, “*Zahra Beach Resort*”, “*Golden Sunset Beach Resort*”, “*Igan-Igan Beach Resort*”, “*Kinimi-Nalkan Beach*”, “*Tambak-Kinimi Beach*” ve “*Lapaken White Beach*”.

Cotabato Bölgesinde yer alan başlıca beşeri turizm çekicilikleri şunlardır;

- Brunei Sultanı tarafından başlatılan “*Sultan Haji Hassanal Bolkiah Masjid*” hem Mindanao adasının, hem de Filipinler Cumhuriyetinin en büyük camisidir. Muhteşem görünümü ve çok farklı bir mimariye sahip olan görkemli camideki minarelerin yüksekliği 43 metre yüksekliğindedir. Cotabato kentinin hem turistik, hem de inanç sembolü olan bu devasa cami, kentin en ilginç ve en çok ziyaret edilen turizm çekiciliklerinin başında gelir.
- 1872 yılında inşa edilen “*The Church of the Immaculate Conception of Tamontaka*” kentin en eski kilisesi olup Hristiyanların en sık ziyaret ettikleri inanç merkezlerinin başında gelir. Cotabato City Plaza’nın güneyinde ve “*Kutang Bato Mağaralarının*” doğusunda yer alan “*The Church of the Immaculate Concepcion of Tamontaka*” veya “*Immaculate Concepcion Tamontaka Kilisesi*” 19. yüzyılın sonlarında Cizvit evangelizasyonunun merkeziydi ve orijinal yapı 1872 yılında Matampay vadisinde inşa edilmiştir. Bu tarihi kilise kentin en popüler Hristiyan inanç merkezlerinin başında gelir.
- Eski Cotabato Belediye Binası olarak uzun dönem hizmet veren “*Old Cotabato City Hall*” bugün çok ilginç bir şehir müzesine ev sahipliği yapmaktadır. Kentin merkezindeki bu yüz yıllık tarihi bina ilginç mimarisi ile dikkat çekmektedir. Ünlü Mimar Juan Arellano tarafından tasarlanan bina 1940’lı yıllarda inşa edilmiş ve bugün kent müzesi olarak faaliyet gösteren kentin en eski ve en popüler mimari eserlerinden biridir.
- Cotabato kentinin merkezinde yer alan “*People’s Palace*” veya diğer adıyla “*New Cotabato City Hall*” Müslüman ve Hristiyan mimari tarzlarının karışımı ile ortaya çıkmış, tarihi bir mimari yapı olarak bugünkü yeni belediye binasını barındırmaktadır. Belediye binası yanındaki park alanı şehir sakinlerinin sevilen rekreasyon alanlarından biridir.
- “*Loudres Grotto - Large Park*” kentin bir diğer popüler turizm merkezidir. Fransa’daki “*Our Lady of Loudres Grotto’nun*” bir kopyasının bulunduğu bu parkın içinde geniş bir kuş koleksiyonuna sahip mini bir hayvanat bahçesi de yer almaktadır.
- “*Tantawan Parkı*” ve Pedro Colina Tepesi’ndeki renkli evlerin eteğinde Sultan Ditapuan Kudarat’ın görkemli anıtı yer almaktadır. Maguindanao Sultanlığı’nın 7. Hükümdarı ve İspanyol sömürgecilerinin korkulu rüyası olan Sultan Kudarat, Maguindanao Sultanlığı’nın genişlemesinde ve yükselişinde çok etkili olmuştur. Bu nedenle Sultan Kudarat Cotabato Müslümanlarının en sevilen siyasi kahramanlarından biridir.
- “*Takumi Butai Memorial Shrine*” Cotabato kentine 1940’lı yıllarda atanan bir Japon Askeri Komutanı olan Takumi Butai onuruna inşa edilmiş tarihi bir türbedir.
- Cotabato City Plaza’nın doğusunda ve Matampay vadisinin hemen güneyinde yer alan “*Queen of Peace Church*” Cotabato kent merkezinin en görkemli Katolik kiliselerinden biridir.

Cotabato kentinde en büyük turistik hareketlilik ve en fazla yerli ve yabancı ziyaretçi festival günlerinde gözlenmektedir. “*Araw ng Kutabato Festivali*” (Cotabato Günü) – her yılın 12 - 25 Haziran tarihleri arasında kutlanır. Bu görkemli festival kentin en büyük ve en coşkulu kültürel etkinliğidir. Binlerce meraklı turist izlediği bu uluslararası festival şehrin doğum gününü anmak için düzenlenmektedir. Orta Mindanao’da İslamiyet’in yayılmasında büyük kişisel katkıları olan Arap kökenli Shariff Mohammad Kabunsuan’ın onuruna her yılın 15 - 19 Aralık tarihleri arasında “*Shariff Kabunsuan Festivali*” kutlanmaktadır. Katolik eğitim kurumlarının aktif olarak katıldığı “*Immaculate Conception Bayramı*” her yıl 1 - 8 Aralık tarihleri arasında büyük bir coşkuyla kutlanmakta ve Hristiyanların en büyük şehir festivallerinin başında yer almaktadır. Her yılın Aralık ayında kutlanan “*Ateş ve Işık Festivali*”, Cotabato’daki Notre Dame okulları tarafından düzenlenmektedir ve tipik bir Noel kutlaması özelliği taşımaktadır. Cotabato kenti nüfusunun büyük bir bölümü Müslüman olduğundan dolayı, “*Ramazan Bayramları*” hem yerel kent idarecilerinin hem de siyasi yöneticilerinin katılımı ile büyük bir coşkuyla ve çok sayıda kültürel etkinlikle kutlanmaktadır. Her Aralık ayında Barangay Kalanganan’da düzenlenen “*Layagan Festivali*” bir Yengeç Festivalidir. Aslında Barangay Kalanganan yerleşmesi, her yıl yüzlerce ton yengeç ürettiğinden dolayı Filipinler Cumhuriyeti’nin “*yengeç başkenti*” sayılır (<https://lgu201.dilg.gov.ph/...>; <https://www.lakwatsero.com/..>; <https://www.philippines.travel/..>; <https://ro12.doh.gov.ph/index.php/hea...>).

Görüldüğü gibi çok kimlikli ve çok inançlı bir şehir olan Cotabato’da hem Müslüman, hem de Hristiyan bayramlar işe şenlikler birlikte hoşgörü ve barış ortamında kutlanmaktadır. Ayrıca, son yarım yüzyılda merkezi Filipin Hükümeti ile Moro Müslümanları arasındaki çatışmalar ve bölgesel terör olayları Cotabato bölgesindeki

turizm faaliyetlerine en fazla zarar veren gelişmeler oldukları söylenebilir. Sonuç olarak Cotabato bölgesinde en çok yerli ve yabancı ziyaretçi çeken turizm merkezleri şunlardır; “*Sultan Haji Hassan El Bulkiye Camisi*”, “*Kutawatos Mağarası*”, “*Concepcion Tamontaka Kilisesi*”, “*Old City Hall*”, “*People’s Palace or New City Hall*”, “*Al Jamela Weaving Center*”, “*Dimaukom Pembe Cami*”, “*Kutang Bato Mağaraları*”, “*Sultan Kudarat Monument*” ve “*Asik-Asik Şelaleleri*”.

2.5. Mati Bölgesi

Davao Oriental Eyaleti’nin başkenti olan Mati City, 2020 yılında 147.547 kişilik nüfusa sahip olup Mindanao adasının 20. en kalabalık nüfuslu kentidir. Mindanao adasının en güneydoğu ucunda yer alan Mati, 1861 yılında kurulmuş tarihi bir liman kentidir. Pujada körfezinin kuzey kıyılarında, Davao körfezinin doğusunda, Mayo körfezinin ve Guanguang yarımadasının batısında yer alan Mati, 589 km²’lik şehirsiz alana ve 250 kişi/km²’lik ortalama aritmetik nüfus yoğunluğuna sahiptir. İdari yönetim bakımından Mati kenti 26 barangayı kapsamaktadır (<https://psa.gov.ph/>). Mati bölgesinde yer alan üç büyük körfez ve dört yarımada bu bölgede kıyıların ne kadar girintili-çıkıntılı olduklarını göstermektedir. Filipin Denizi ile Selebes Denizi’nin kucaklaştıkları geçiş bir bölgede yer alan Mati, yüzünü hem Pasifik dalgalarına ve Büyük Okyanusa hem de Endonezya topraklarına ve Ekvator çizgisine dönmüştür. Bu nedenle sıcak ve nemli ekvatorial iklim ile Büyük Okyanusun gücü ve etkisi bu yörede tüm yıl boyunca hissedilmektedir. Doğuda Bitanagan Vadisi ve batıda Sumlog Vadisi ile çevrili olan Mati bölgesi, güneyden Pujada ve güneybatıdan da Balet Körfezi kıyıları ile çevrilidir (Chirikov vd., 2018). Çok sayıda plaj alanına sahip olan bu uzun girintili-çıkıntılı sahil şeridi, bölgede deniz turizminin gelişmesinde çok büyük rol oynamıştır.

Derin vadiler, yüksek dağlar ve girintili çıkıntılı okyanus kıyıları Mati bölgesinde ilk göze çarpan jeomorfolojik özelliklerdir. Mount Hamiguitan 1620 metre yüksekliğiyle Davao Oriental Eyaleti’nin en yüksek noktasını oluşturmaktadır. Kapok (1166 m.), Mansamuga (1005 m.), Kabunulan (935 m.) ve Lahi (699 m.) Mati bölgesinde yer alan en yüksek dağ kütleleridir (<https://peakvisor.com/adm/mati-city.html>). 1861’de öncül İspanyol askeri lider Yüzbaşı Prudencio Garcia ve arkadaşı Juan Nazareno, bugünkü Mati bölgesine ilk yerleşim yerlerini kurduklarından dolayı, Mati kentinin kuruluş tarihi 1861 yılı oysa şehir olma tarihi 2007 yılı olarak bilinir. 1903 yılında 1400 kişilik küçük bir kırsal yerleşmesi olan Mati’nin nüfusu, 1960 yılında 23.000’e, 1980 yılında 78.000’e, 2000 yılında 106.000’e ve 2020 yılında da 147.547’ye yükselmiştir (<https://psa.gov.ph/>). Son 60 yıllık zaman diliminde Mati kent nüfusu yaklaşık olarak 6 kat artmıştır. Mati kentine adını veren “*Mati*” kelimesi, Mandayan kelimesi “*Maa-ti*” den türetilmiş olup, yoğun bir sağanak yağmurdan sonra bile kolayca kuruyan yöredeki bir akarsudan adını almıştır. İspanyol sömürgecilerden önce bölgeye gelip yerleşen, Kalagan, Mandayan ve Maranao toplulukları, Mati kentinin öncül halkları olup Arap ve Hint-Malaya kültürel etkilerini taşımaktadırlar. İspanyol sömürgeciler bölgeye yerleştikten sonra bölgenin hem inanç hem de etnik yapısı değişmeye başlamıştır. Bugün Mati kentsel nüfusunun %72’si Cebuano toplulukları, %13’ünü Mandaya toplulukları ve %7’sini de Kalagan toplulukları oluşturmaktadırlar. Kentsel nüfusun en kalabalık halkını Cebuano toplulukları oluşturduklarından dolayı, kent sınırları içinde en yaygın konuşulan dillerin başında da Cebuano dili gelir. Şehirde yaşayanların çoğu İngilizce ve Tagalogca konuşur. Mati nüfusunun yaklaşık %80’ini Katolik Hristiyanlar, %8’ini Müslümanlar ve %6’sını da Iglesia Ni Cristo taraftarları oluşturmaktadırlar. Şehirde az sayıda Budist ve Protestan, Baptist, Metodist gibi diğer Hristiyan mezhep taraftarları da yaşamaktadır (<https://www.philatlas.com/mi...>; <https://www.visitsoutheastasia.travel/to...>; <https://philippinescities.com/mat.../>; <http://www.mati.gov.ph/mak...>; <http://davaocitybybattad.blogspot.com/2...>).

Ulaşım ve ticaret bakımından, Mati bölgesi hem Mindanao’nun diğer bölgeleriyle, hem de Malezya ve Endonezya gibi yurt dışı pazarlarıyla bağlantılıdır. Yerel halkın büyük bir bölümü geçimini tarım, ticaret, turizm, balıkçılık, madencilik ve tarıma dayalı sanayilere borçludur. Mati bölgesinde orman ürünleri sanayi ve mobilya üretimi çok gelişmiştir. Bölgenin başlıca tarımsal ihracat ürünleri arasında muz, ananas, hindistancevizi ve deniz ürünleri yer almaktadır. Mati bölgesinde çok yaygın olarak hindistancevizi yetiştirildiği için Filipinler Cumhuriyeti’nin “*hindistancevizi başkenti*” unvanını taşımaktadır. Tropikal siklonların ve yanardağ faaliyetlerinin pek görülmemesi, ayrıca olumlu coğrafi ve iklim özellikleri nedeniyle, son çeyrek yüzyılda bölgedeki turizm faaliyetleri büyük bir gelişme göstermektedir. Zengin bakır yatakları nedeniyle madencilik de bölgenin yeni bir iktisadi gelir kapısına dönüşmektedir (<http://www.mati.gov.ph/make-it-mati-maganahay-ngadi/>).

2.5.1. Mati Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Plajlar, kanyon vadiler, şelaleler, dağlar, turistik tarım çiftlikleri, tarihi ve mimari eserler, su sporları merkezleri ve doğa koruma alanları Mati bölgesinin en büyük turizm zenginliğidir (Tablo 1 ve Tablo 2). Bölgenin turizm vitrinini oluşturan, Dahican Beach hem Filipinlerin hem de Asya kıtasının en meşhur ve en güzel plajlarından birini oluşturmaktadır. Yedi kilometre uzunluğundaki beyaz kumlu plajlarıyla Dahican, hem yabancı turistlerin gözdesidir hem de Mati'nin en popüler destinasyonların başında gelir. Mati kentinin yer aldığı Pujada Körfezi, binlerce deniz türüne sahiptir ve Güneydoğu Asya'nın flora ve fauna bakımından en zengin körfezleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle Mati bölgesinde yer alan 40'tan fazla plaj sahasının en önemli ortak özellikleri ekolojik olarak temiz olmaları, ucuz konaklama mekânları sunmaları, kalabalıktan uzak olup تنها olmaları ve 365 gün boyunca deniz turizmüne müsait olmalarıdır. Özetle, ıssız, temiz ve sessiz tropikal plajlar Mati yöresinin en önemli turistik destinasyonlarını oluşturmaktadırlar (Manuela ve Vera, 2015; Taya, 2008; Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018).

Bugün Mindanao adasının en önemli deniz turizm merkezlerinden biri olan Mati bölgesi doğal güzellikleriyle, ilginç botanik bahçeleriyle, bozulmamış tropikal ormanlarıyla, otantik tatil köyleriyle, heybetli şelaleleriyle, turistik tarım merkezleriyle, beyaz kumlu plajları ve ıssız şirin adacıklarıyla her yıl binlerce yerli ve yabancı turist çekmektedir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1. Mati Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

M. Hamiguitan Range Wildlife Sanctuary	Tagbanakaw Şelalesi	La Sierra Gölü
Centennial Tree General Generoso	Kawa Kawa Şelalesi	Tinagong Dagat
Juanne Light and Ware Hauz	Tagbibinta Şelalesi	Salvosa Şelalesi
Sleeping Dinosaur View Deck	Ayuste Nature Park	Calamba Şelalesi
Candalaga Doğa Koruma Alanı	Baganga Şelalesi	Marangig Şelalesi
Basarte Mangrove Park Philippines	Paogpogon Şelalesi	Cactus Forest
New Negros Maragusan Ddeo	Eco Park Govgen	Lusong Şelalesi
Nangan-Cabuaya Viewdeck Resort	Tagdalid Şelalesi	Pangyan Şelalesi
Pujada Bay Protected Seascape	Casaoman Vadisi	Diomaboc Gölü
Guang-Guang Mangrove Park and Nursery	Prinsesa Şelalesi	Cita's Lantawan
Menzi Beach Park and Campsite	Tagubud Dağı	Ugwad Şelalesi
Kalinawan Kanyon Vadisi	Hamiguitan Dağı	Leonard Gölü
Piswitan - Holy Cross	KATFC Farm Ranch	Pujada Adası
Mercides S. Rodriguez Park	Je Anne & Jan Daryl	Brookside Manor
Dumagoc Kanyon Vadisi	Amakan Crater	Waniban Adası

Yeni ve hızla gelişen bir kent olan Mati, Filipinler'in en popüler sahil yerleşmelerinden biri olmasa da önümüzdeki yıllarda bölgenin deniz turizm merkezi olarak hızlı adımlarla gelişmektedir. Mati kent merkezinde en popüler turistik yerlerin başında “*People's Park*”, “*City Hall of Mati*”, “*Mati Baywalk Park*”, “*Carmelite Church*”, “*Mati Centennial Park*”, “*Sainz Family Park & Recreation Center*”, “*Subangan Davao Oriental Museum*”, “*Capitol Park*” ve “*Sacred Heart of Jesus Parish*” gelir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Mati kentinde her yıl iki büyük festival düzenlenmektedir. Her yılın Haziran ayında “*Pujada Körfezi Festivali*” ve her yılın Ekim ayında “*Sambuokan Festivali*”. Bu iki festival de çok yeni ve çok genç olup 2000 yılından sonra organize olmaya başlamışlar. İlk kez 2004 yılında kutlanan “*Pujada Körfezi Festivali*” Mati kentinin kıyısında yer aldığı Pujada Körfezi'ni tanıtmak ve korumak için başlatılmıştır. İlk kez 2001 yılında kutlanan “*Sambuokan Festivali*” ise Mati Belediyesinin her 29 Ekim tarihinde kent kuruluş yıldönümünde organize edilmektedir. Mati halkını birleştirmek, ortak şehirselleşmeyi kazandırmak ve kentin güzelliklerini turistlere tanıtmak amacıyla organize edilen “*Sambuokan Festivalinde*” çeşitli sokak dansları, tekne yarışları, konserler, ayrıca çeşitli spor ve sanat etkinlikleri düzenlenmektedir. Aşağıdaki satırlarda Mati City ve yakın çevresinde yer alan başlıca doğal ve beşeri turizm çekicilikleri örnekler verilerek açıklanmıştır.

Hem doğal hem de tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri bakımından yüzlerce seçenek sunan Mati bölgesinde her meraklı turist için alternatif bir turistik seçenek ve ilginç bir turistik destinasyon bulunmaktadır. Tarihsel-kültürel çekiciliklere ilgi duyanlar, “*Hamiguitan Doğa Müzesi*” (Mt. Hamiguitan Natural Science Museum), Subangan Müzesini (Subangan Davao Oriental Museum) veya ilginç mimariye sahip olan “*Davao Oriental Provincial Capitol'den*” birini tercih edebilir (Tablo 2).

Yüksek dağları, tropikal ormanları, serin havuzları ve bakir doğal ortamda piknik yapmayı sevenler “*Camp Pilare Sea of Clouds*”, “*The Hidden Haven of Nature*”, “*Kanlawig Hot Spring Resort*”, “*Mindanao SAGA Flying Club*” veya “*Kanlawig Hot Spring Resort*” gibi turistik merkezlerden birini ziyaret edebilirler (Tablo 2). Bunaltıcı yaz sıcaklıklarında görkemli şelalelerin serin suları altında serinlemek isteyenler “*Lusong Şelalesi*”, “*Prinsesa Şelalesi*”, “*Pangyan Şelalesi*”, “*Tagbibinta Şelalesi*” veya “*Salvosa Şelalesi*” gibi doğa çekiciliklerinden birini tercih edebilirler. Mati bölgesinde 20’den fazla turistik şelale, 15’ten fazla turistik tarım çiftliği ve 30’dan fazla havuzlu konaklama tesisi olduğu unutulmamalıdır (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 2. Mati Bölgesinde Yer Alan Başlıca Beşeri Turizm Çekicilikleri

Subangan Davao Oriental Museum	Quadrangle Park	People's Park
Davao Oriental Provincial Capitol	Mati Baywalk Park	City Hall of Mati
Riverside Cold Spring & Botanical Resort	Mati Centennial Park	IHMA Baywalk
Mt. Hamiguitan Natural Science Museum	Sports Complex Oval	Capitol Park
Mahoc Cove White Sand Beach	Rafflesia Sighting - Malvar	Cortex World
Girl Scouts of the Philippines	Emilio Jr. and Hilda Park	Sunflower Maze
Davao Oriental Sports Complex	Barangay Sainz Hall	La Sierra Farm
Mindanao SAGA Flying Club	Mati City Public Market	Buso Hot Spring
The Hidden Haven of Nature	Barangay Peoples Park	Ayuste Eco Park
Sainz Family Park & Recreation Center	Toyozu Spring Resort	Bandicoot Park
Taytayan Hydro Inland Resort	New Barili Mountain View	Laki Pools
Lake Leonard Eco-Tourism Park	Bamboo Riverside Park	Calamba Farm
Omega Pool & Flower Farm	Varona Nature's Park	La Sierra Farm
Mainit Canal Natural Hot Spring	Camp Pilare Sea of Clouds	Mainit Hot Spring
Silmaro Bamboo River Pool	Kanlawig Hot Spring	A57 Techno Park
Princess Miyaya Mountain Resort	Tagbibinta Cold Spring	Carmelite Church
Davao Oriental State University	Rio de Siete Inland	Aguacan Resort

Yüksek zirveleri fethetmek isteyenler, Alpiniz ve dağcılık tutkunları, Hamiguitan Dağı, Tagubud Dağı veya Dada's Peak'e tırmanabilirler. Mati bölgesinde gölde balık avlamak, göl kıyılarında piknik yapmak veya yaz günlerinde göl sularında yüzmek isteyenler “*Lake Leonard Eco-Tourism Park*”, “*La Sierra Gölü*” veya “*Laki Pools*”u tercih edebilirler. Doğa ile iç içe tatil yapmak isteyenler “*Highland Breeze Farm Resort*”, “*Mountain Top Spring Resort*”, “*Riverside Cold Spring & Botanical Resort*” ve “*Casilak Spring Resort*” gibi konforlu konaklama tesislerinden birini seçebilirler (Tablo 2).

Tropikal ekolojik ortamın ve zengin ekosistemlerin yarattıkları doğa mucizelerini yakından incelemek isteyenler “*Guang-Guang Mangrove Park and Nursery*”, “*Centennial Tree General Generoso*”, “*Ayuste Nature Park*”, “*Eco Park Govgen*” veya “*Candalaga Doğa Koruma Alanını*” ziyaret edebilirler (Tablo 1). Büyük Okyanusun dalgalı sularında yüzmek veya sörf yapmak isteyenler, Mindanao'nun en popüler plajlarının başında olan “*Dahican Beach*”, “*Rising Sun Beach Resort*”, “*Banzali's Babak Beach*”, “*Kubo de Ampoon*” veya “*Amihan sa Dahican*”dan birini deniz tatili için seçebilir (<https://www.booking.com/>; <https://www.traveloka.com/>; <https://www.tripadvisor.com.tr/>; <https://www.agoda.com/>).

2.6. Pagadian Bölgesi

Mindanao adasının güneybatısında Pagadian körfezinin kuzeybatı kıyılarında yer alan Pagadian kenti, Cagayan-de-Oro kentinin güneybatısında, Cotabato kentinin kuzeybatısında, Zamboanga kentinin kuzeydoğusunda ve Ozamis kentinin güneybatısında yer almaktadır. Pagadian kentinin doğusunda Mindanao adasının en büyük gölü olan Lanao, batısında ise bölgenin en popüler turistik göllerinden biri olan Wood yer alır (Chirikov vd., 2008). Kent merkezinin kuzeyinde ve doğusunda bölgenin en uzun akarsulardan biri olan Labangan ırmağının oluşturduğu kıvrımlı vadi uzanır. Pagadian arazilerini sulayan ve Pagadian körfezine

sularını boşaltan Tiguma, Bulatok, Gatas ve Balangasan ırmakları, yağışlı dönemlerde şehir arazilerinde büyük taşkınlara neden olmaktadır. Pagadian çok genç bir liman kenti olarak 1937 yılında kurulmuş ve 1969 yılında şehir ilan edilmiştir. Zamboanga City'den sonra Batı Mindanao'nun ikinci en büyük kenti olan Pagadian idari yapılanma olarak 54 barangayı kapsamaktadır (<http://www.pagadian.gov.ph/>).

Zamboanga Del Sur eyaletinin idari merkezi ve en büyük kenti olan Pagadian, 2020 yılında 210.452 kişilik nüfusa ve 379 km²'lik şehirsal alana sahiptir. Son yarım yüzyılda kent nüfusu yaklaşık olarak 5 kat artmıştır. 1939 yılında 46.000 nüfusa sahip olan Pagadian, 1960 yılında 42.000, 1980 yılında 81.000, 2000 yılında 142.000 ve 2020 yılında da 210.000 kişilik nüfusa sahip olmuştur. Tepelik arazilerle çevrili olan ve deniz kıyısında yer alan kent merkezinin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu 560 kişi/km²'dir (<https://psa.gov.ph/>). Mindanao adasının 10'unu en büyük kenti olan Pagadian'ın çevresinde çok sayıda dağlık arazi ve tepelik saha yer almaktadır. Sugarloaf Dağı (1376 m.), Pinukis Dağı (1213 m.) ve Palpalan Dağı (650 m.) Pagadian yöresinin en yüksek kesimlerini oluşturmaktadır. Yer şekilleri bakımından şehir Hong Kong kentine çok benzediğinden dolayı "Küçük Güney Hong Kong" olarak adlandırılmaktadır. Palpalan Dağı yöresinin en popüler turistik noktasını oluşturmaktadır (<https://www.openstreetmap.org/>; [https://www.google.com/maps](https://www.google.com/maps;); <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Endonezya ve Malezya topraklarına olan coğrafi yakınlık, kentin jeopolitik ve ticari önemini arttırmaktadır. Heterojen etnik ve inanç yapısına sahip olan Pagadian, çok dilli, çok milletli ve çok kültürlü bir liman kentidir. Tagalog ve İngilizce dışında şehirde en yaygın olarak Cebuano dili konuşulmaktadır. Yerli Cebuano toplulukları, Müslüman halklar ve Hristiyan topluluklar kentin en kalabalık üç kültürel unsurunu oluşturmaktadır. Şehirde yaşayan Müslüman topluluklar genelde İranun, Magindanao, Maranao, Tausug, Samal, İlonggo (Hiligainon), Ilokano ve Chavakano dillerinden birini konuşmaktadırlar. Diğer Filipin kentlerinde olduğu gibi İngilizce iş, eğitim ve resmi alanlarda daha fazla kullanılmaktadır (<https://web.archive.org/web/20090208125242/>; [https://lgu201.dilg.gov.ph/view.php?r=09&p=73&m=22](https://lgu201.dilg.gov.ph/view.php?r=09&p=73&m=22;); <https://web.archive.org/web/20070205080510/>; <http://pagadian.com/Legend.htm>; <http://www.pagadian.gov.ph/>; <https://psa.gov.ph/classification/psgc/?q=psgc/citi...>; <http://elgu.ncc.gov.ph/ecommunity/pag...>).

Tarımsal üretim, ticaret, balıkçılık, madencilik, turizm ve sanayi Pagadian bölgesinde en önemli iktisadi gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Verimli alüvyal sahalara sahip olan yörede pirinç, mısır, hindistancevizi, çeşitli meyve ve sebze ürünleri yetiştirilir. Deniz yosunu, tropikal meyveler, hindistancevizi ve manyok gibi hammaddelerin işlenmesi tarımsal sanayinin en yaygın kollarını oluşturmaktadır. Ayrıca Pagadian bölgesinde ahşap, bambu, rattan, hindistan cevizi kabuğu, deniz kabuğu, çelik ve plastikten mobilya ve dekorasyon ürünlerinin üretimi yaygın olarak yapıldığı için orman ürünleri, seramik, el sanatları ve plastik sanayi de gelişmiştir. Pagadian bölgesinde altın, bakır ve molibden üretildiği için maden sanayi de hızla gelişmektedir. Pagadian körfezi sularında deniz yosunu yetiştiriciliği, karides ve yengeç üretimi ile deniz balıkçılığı yaygındır. Pagadian hem işlek bir deniz limanına hem de bölgesel önem taşıyan bir hava limanına sahiptir. Pagadian havaalanı tüm bölgenin dünyaya açılan dış kapısı sayılır. Pagadian havaalanı, Zamboanga del Sur Eyaleti sınırları içindeki yerleşmeler arasında, Manila ve Cebu kentlerine direkt uçuşları olan tek hava limanı olarak hizmet vermektedir (<https://lgu201.dilg.gov.ph/view.php?r=09&p=73&m=22>; <http://www.pagadian.gov.ph/>; <https://psa.gov.ph/classification/psgc/?q=psgc/citimuni/097300000>).

2.6.1. Pagadian Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Pagadian bölgesinde çok sayıda turizm merkezi ve rekreasyon alanı yer almaktadır. Termal turizm, deniz turizmi, alpinizm, kırsal turizm, tarım turizmi ve sağlık turizmi Pagadian yöresinde görülen en yaygın turizm kollarıdır. Kent merkezinde en popüler turizm çekicilikleri arasında Pagadian Rotonda Parkı, Pagadian City Hall, Gaisano Capital Pagadian, Pagadian Boulevard, Unity Park, Municipal Park & Rizal Monument, Bangsa Moro Islamic Masjid, Our Mother of Perpetual Help Memorial Garden, Pagadian Musical Dancing Fountain, Plaza Luz, Pagadian Water Park ve Santo Nino Cathedral gelir (Tablo 3 ve Tablo 4). Beyaz kumlardan oluşan ve "Putting Balas" adını taşıyan kıyı oku, deniz kıyısında yer alan Sultan Ismael Mangrove Park, görkemli Baculan şelalesi, devasa Lanao gölü, endemik canlı türleri ile meşhur olan Timolan Doğa Koruma Alanı, yabancı turistlerin tercih ettikleri Alegria şelalesi ve Wood gölü yöresinin en popüler doğal turizm çekiciliklerinin (Tablo 3) başında gelir (Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018; Manuela ve Vera, 2015:2015; Taya, 2008).

Gürültülü kent ortamından uzaklaşıp, okyanusun ortasında huzurlu tatil arayanlar Dao – Dao Adalarından birinin plajlarında aradı tropikal güzellikleri ve sessiz tatili bulabilir. Pagadian kenti yakınlarında doğal ortamda piknik yapmak isteyenler "Palpalan Mountain Spring Resort" veya "KJB Spring Resort" tesislerinden birini

tercih edebilir. Tropikal ormanların arasında su sporları ve dağ yürüyüşleri tercih edenler “*Aurora Mountain Resort*”, “*Bongga Mountain Resort and Eco Park*” veya “*Hillside Botanical Garden*” gibi kaliteli konaklama tesislerinden birini tercih edebilir. Deniz tatili sevdalıları ise “*Lantau Beach*”, “*Donel's Beach Resort*”, “*Culasian White Beach*” ve “*Tambunan Beach*” gibi popüler plajlardan birinde deniz tatili yapabilir (<https://filipinohomes.com/blog/pagadian-city-beach-attractions/>).

Sonuç olarak, Pagadian bölgesinde her meraklı turist kendince bir rekreasyon alanı, kendi zevkine göre bir turizm tipi ve kendi isteği doğrultusunda bir turizm çekiciliği mutlaka bulacaktır. Ama kuşkusuz “*Puting Balas Sandbar*” tüm Pagadian yöresinin en popüler ve en ünlü deniz turizm merkezidir.

Tablo 3. Pagadian Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Maranding Cathedral Water Şelalesi	Baculan Şelalesi	Little Batanes
La Libertad Man Made Gölü	Santa Cruz Şelalesi	Lambayan
Kahayagan Observation Deck	Kanao-Kanao Tower	Wood Gölü
Nuñeza's Panoramic Hilltop	RJWJ Nature Park	Baguio Beach
Mount Malindang Range Natural Park	Sibugay Kanyon Vadisi	Guitran Vadisi
Belvedere - Hoyohoy View Deck	Senote Sea of Clouds	Siogan Şelalesi
Mount Timolan Protected Landscape	Calumangi Sea of Clouds	Blue Lagoon
Balumbunan Cave and Submerged River	Pokaba Ridge Viewpoint	Ticala Adası
Mount Kulabog Protected Landscape	San Pedro River Park	Bagani Adası
Glupa-Gulian Ecological Park	Pangalaran Mangrove	Dasay Gölü
Poblation Pitogo Zamboanga Del Sur	Buug Natural Biotic Area	Igat Adası
Buug Natural Biotic Area	Alitaptap Trail Site	Senior Şelalesi
Buug Protected Forest Park	Lapinigan Adası	Alegria Şelalesi
Lake Maragang Campgrounds	Maruing River Cruise	Palpalan Dağı
Malangas Red Sand Ecomarine Park	Dao – Dao Adaları	Sky Land
Sultan Ismael Mangrove Park	Princess Sonita Adası	Batala Adası
Maruing Wildlife Sanctuary	Luzvilla Şelalesi	Lungui Adası
Manatom Natures Park	Piduan Şelalesi	Manga Şelalesi
Mount Inayawan Range Natural Park	Siete Paradise	Uyaan Gölü
Maranding Kanyon Vadisi	Bulatok Tepesi	Pendo Gölü
Tulbong Falls Manukan	Kendis Mağarası	Lanao Gölü
Pulacan Şelalesi	Ikogan Mağarası	Gantao Hills
May Kevin Avanceña	Sungkilaw Şelalesi	Limono Adası
Gadungan La Gölü	Puting Balas Sandbar	Linay Şelalesi

Pagadian bölgesinde çok sayıda körfez ve yarımada, çok sayıda ada, lagün, burun ve koy ve en önemlisi de yüzlerce plajı barındıran girintili-çıkıntılı çok uzun bir sahil şeridi olmasına rağmen, deniz turizmi fazla gelişmemiş olduğundan dolayı hem tatil köylerinin ve konaklama tesislerinin sayısı çok yetersizdir hem de plaj alanları bakımsız ve ıssızdır. Pagadian yöresinde deniz turizmi bakımından en popüler plajlar şunlardır: Pikalawag Beach, Dream Beach, Kalibao Beach, Sigayan Beach, Caromatan Beach, Pikalawag Beach, Baguio Beach, Lantau Beach, Happy Beach, Culasian White Beach, Bituon Beach, Tambunan Beach, Pebbles Beach, Dapu-Dapu Beach, Blue Lagoon, Puting Balas Beach, Parish Beach, J & J Beach Resort, Osias Beach Resort, Pamintayan Beach, Silupa Beach ve Sultan Ismael Beach (<https://filipinohomes.com/blog/pagadian-city-beach-attractions/>). Deniz kıyılarında kontrolsüz ve çirkin yapılaşma, sahil yörelerinde yeterince turistik tesisin yer almaması, yakın geçmişte yörede yaşanan terör olayları, ulaşım ve haberleşme eksiklikleri, sanayi ve evsel atıkların doğrudan denize boşaltılması yöredeki deniz turizminin gelişmesini olumsuz etkileyen başlıca faktörler olarak sıralanabilir.

Pagadian bölgesinde yok denecek kadar az sayıda dört ve beş yıldızlı hotel faaliyet göstermektedir. Four Queens Resort, GV Hotel Pagadian City, Alindahaw Lakeview Resort, Guipos Cave and Resort, Donel's Beach Resort, Springland Resort and Restaurant, Pagadian Bay Plaza Hotel, Bongga Mountain Resort and Eco Park, Dorie Spring Resort ve Garden Orchid Hotel & Resort Corporation, Pagadian kenti ve yakın çevresinde yer alan en popüler konaklama tesisleridir.

Tablo 4. Pagadian Bölgesinde Yer Alan Başlıca Beşeri Turizm Çekicilikleri

Hanging Bridge Mountain Resort	Pagadian Water Park	Karen Farm
Perpetual Help Memorial Garden	Pagadian City Hall	D'el Cacto
Rajah Muda Datu Untod Royal Masjid	Mahayag Public Plaza	Adele's Garden
Jun General Merchandise	Tigbao Public Plaza	Kapatagan Plaza
Municipal Park & Rizal Monument	Aurora Mountain Resort	Bliss Mini Park
Hillside Botanical Garden	Eriberta Spring Resort	Vivas Farm
Marky's Flower Garden	Molave Public Plaza	Viewkid Ni Zia
Alindahaw Lakeview Resort	Calot Mountain Resort	Megayon Park
Cabaluna's Swimming Pool	Sigacad Hot Spring	Unity Park
Vergilito & Monica Albellar's Farm	Dorie Spring Resort	Plaza Luz
Rainforest Mountain Resort	Springland Resort	Jords
Baluno Eldian Resort and Spa	La Piscinas Resort	Rotonda Park
Green Palace Inland Resort	Lion Kilat Santiago	Garden 1 CPFS
Bangsa Moro Islamic Masjid	Butanas Swimming Pool	Fogline 360
Bongga Mountain Resort Eco Park	Yaka Yaka Overlook	Palpalan Park
Subanen Historical Boulders	Hacienda del Amor	Acasia Grove
Battle of Datu Imbing Park	Sugod Ecotourism	Lava Rocks
Santo Nino Cathedral	Jardin de Rachma	Lala's Ecopark
Matan-ag Pool and Water Dam	Andil Mini Tagaytay	Patrick Sikuya
Horizons Resort Splash Waterpark	Mindalano Hills Park	Kirapan
Customban Gerson Garden	Cogon Eco-Tourism Park	NP Spring Resort
Hi-Lander Farm Mountain Resort	Caluan Infinity Pool	San Pedro Parish
James Mountain View Resort	Gaisano Capital Pagadian	Englis Palm Farm

3. SONUÇ

Mindanao Adasındaki coğrafi, jeomorfolojik, hidrografik, ekolojik ve kültürel çeşitlilik turizm türlerinin ve rekreasyonel faaliyetlerinin de çeşitlenmesine neden olmuştur. Zengin yer şekilleri, zengin ekosistem çeşitliliği, zengin kıyı, göl, akarsu ve bitki çeşitliliği, ayrıca binlerce doğal ve beşeri turizm merkezi sayesinde Maindanoa, deniz sörfü, tatlı su balıkçılığı, dağ tırmanışı, sportif dalgıçlık, kampçılık, doğa yürüyüşü (trekking), rafting, alpinizm, kırsal turizm, botanik turizmi, gastronomi turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi, kültür turizmi, sualtı dalış turizmi, sağlık turizmi, etnoturizm, deniz turizmi, agroturizm ve ekoturizm bakımından büyük bir potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır (<https://www.lonelyplanet.com/philippines/mindanao/attractions>; <https://mindanaotourism.com/>; <https://guidetothephilippines.ph/articles/what-to-experience/mindanao-tourist-spots>; <https://www.roughguides.com/philippines/mindanao/>). Mindanao Adası sınırları içinde yüzlerce turistik merkez ve ilginç doğa çekiciliği bulunmaktadır. Fakat yabancı turistler daha çok adanın kuzey ve doğu kıyılarını tatil için tercih etmektedirler. Bu sonucun ortaya çıkmasında, yöre nüfusunun inanç yapısı ve güvenlik endişeleri etkili olduğu gibi, yörelerin turistik alt yapı kalitesi ve turizm merkezlerinin yoğunluğu da kuşkusuz etkili olmuştur. Bu nedenle adanın batı ve güney yöreleri turizm bakımından daha az gelişmiş oldukları iddia edilebilir.

Mindanao Adası sınırları içinde yüzlerce turizm merkezi ve yüzlerce turistik çekicilik yer almaktadır ama yabancı turistlerin mutlaka görmeleri gereken dünyaca ünlü yerler vardır. Aşağıdaki satırlarda adanın en popüler turizm merkezleri özetlenerek verilmiştir. Mindanao Adası ve yakın çevresinde yabancı turistlerin en çok merak ettikleri, en sık ziyaret ettikleri ve uluslararası turizm bakımından en popüler doğal turizm çekicilikleri şunlardır; Tagbilat Şelalesi, Hibok - Hibok Dağı, Samal Adası, Sta. Cruz Island Pink Beach, Situbo Şelalesi, Kalatungan Dağı, Lom Mağarası, Lanao Gölü, Limunsudan Şelalesi, Panampangan Adası, Dulang-Dulang Dağı, Tinago Şelalesi, Siargao Bölgesindeki Sugba Lagünü, Piduan Curtain Şelalesi, Malindang Dağı Tabiat Parkı, Dakak Beach Resort, Apo Yanardağı, Sagpulon Şelalesi, Lumot Dağı, Awao Şelalesi, Dahican Plajı, Pandadagsaan Dağı, Agusan Marsh Wildlife Sanctuary, Maria Cristina Şelalesi, Talomo Dağı, Sebu Gölü, Aliwagwag Şelalesi, Venedo Gölü, Hamiguitan Dağı, Malamawi Adası, Tinuy-an Şelalesi, Hinatuan Enchanted

River, Daku Adası, Dahilayan Forest and Adventure Park, Tudaya Şelalesi, Grean Santa Cruz Adası, Mainit Gölü, Looc Rock Formations, Dodiongan Şelalesi, Mayapay Dağı, Catanico Şelalesi, Kalaja Ecopark, Matutum Yanardağı, Sungkilaw Şelalesi, Guang-Guang Mangrove Park and Nursery, Wood Gölü, Mount Timolan Protected Landscape, Buug Protected Forest Park, Dao – Dao Adaları, Puting Balas Sandbar, Hinatuan Büyüklü Nehir (Hinatuan Enchanted River), Libuton Mağarası, Sungkilaw Şelalesi, Sidlakan Mağarası, Piduan Şelalesi, Sarangani Adası, Gumasa Beach – Sarangani, Camiguin Adası ve Asik – Asik Şelalesi (<https://danielsecotravels.com/...>; <https://jontotheworld.com/...>; <https://thehappytrip.com/..>; <https://vismin.ph/...>; <https://guidetothephilippines.ph/ar...>; <https://czechtheworld.com/bea...>; <https://trip101.com/article/things-to-do-mindanao-philippines>; <https://www.zenrooms.com/blog/post/tourist-spots-in-mindanao/>).

Mindanao Adası ve yakın çevresinde yabancı turistlerin en çok merak ettikleri, en sık ziyaret ettikleri ve uluslararası turizm bakımından en popüler tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri şunlardır; Dabawenyo Müzesi, D' Bone Collector Müzesi, Davao Crocodile Park, People's Park, Philippine Eagle Centre, Davao Kent Müzesi, Eden Nature Park, Subangan Davao Oriental Müzesi, Fort Pilar Kalesi, Taluksangay Camisi - Zamboanga, Pasonanka Şehir Parkı, Yakan Weaving Village, Butuan Milli Müzesi, Delta Adventure Park - Butuan, Magellan's Anchorage Park, Malapong Water Park, Museo de Oro, Manuel G. Zamora Mineral and Rock Museum, General Santos Balık Pazarı, NPC Nature's Park, Balangay Shrine Museum, Malasag Eco-Tourism Village, Dahilayan Adventure Park, Cogon Eco-Tourism Park, Dipolog OISCA Children's Forest Park ve Hamiguitan Doğa Müzesi (<https://guidetothephilippines.ph/articles/what-to-experience/mindanao-tourist-spots>; <https://www.zenrooms.com/blog/post/tourist-spots-in-mindanao/>; <https://danielsecotravels.com/tourist-spot-in-mindanao/>; <https://jontotheworld.com/best-tourist-spots-mindanao/>; <https://thehappytrip.com/2019/10/tourist-spots-in-mindanao/>; <https://vismin.ph/2021/famous-attractions-mindanao/>; <https://czechtheworld.com/beautiful-tourist-spots-in-mindanao/>; <https://trip101.com/article/things-to-do-mindanao-philippines>).

İnanç turizmi bakımından çok zengin kaynaklara sahip olan Mindanao Adasında yabancı turistler arasında en popüler inanç merkezlerinin başında Sultan Hacı Hasan El Bulkiye Camisi, Church of the Immaculate Conception of Tamontaka, The Pink Mosque of Datu Saudi Ampatuan, Lon Wa Budist Tapınağı, The Cathedral Of St. Michael The Archangel, Taluksangay Ottoman Camisi, The Metropolitan Cathedral of the Immaculate Conception, Aziz Augustine Metropolitan Katedrali, Cathedral of San Nicolas de Tolentino, St. Michael's Cathedral – Iligan, Our Lady Of The Most Holy Rosary Cathedral – Dipolog ve San Agustin Parish Church – Valencia gelir (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>). Örneklerden de anlaşıldığı gibi Hristiyan, Müslüman ve Budist inanç merkezleri adanın en yaygın dinsel turizm merkezlerini oluşturmaktadırlar.

Mindanao adasının bir diğer özelliği de benzersiz kentlere ve ilginç tarihsel geçmişe sahip yerleşmelere sahip olmasıdır. Bu adayı ziyaret eden turistler “*Filipinlerin Çikolata Başkenti*” ve “*Güneyin Kral Şehri*” olarak adlandırılan Davao kentini, “*Küçük Güney Hong Kong*” olarak adlandırılan Pagadian kentini, “*Sardalya Başkenti*” ve “*Orkideler Şehri*” olarak adlandırılan Dipolog kentini, “*Mindanao Adasının Ormancılık Başkenti*” olarak adlandırılan Butuan kentini, “*Asya'nın Latin Kenti*” olarak adlandırılan Zamboanga kentini, “*Kuzey Mindanao'nun Kapısı*” olarak adlandırılan Surigao kentini, “*Dostluk Şehri*” olarak bilinen Kagayan-de-Oro kentini, “*Filipinler'in Tuna Başkenti*” olarak bilinen General Santos kentini, “*Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin Yıldızı*” olarak adlandırılan Cotabato kentini, “*Görkemli Şelaleler Kenti*” olarak adlandırılan Iligan kentini gezebilirler ve yakından inceleyebilirler. Mindanao adasında yüzlerce koy, burun ve plaj sahası yer aldığından dolayı deniz turizmi için çok elverişli bir kıyı şeridinde sahiptir. Mindanao adası ve yakın çevresinde yer alan dünyaca ünlü en popüler plajlarının başında Dapitan yöresinde yer alan Dakak Beach Resort, Zambonga yöresinde yer alan Great Santa Cruz Island Pink Beach, Davao yöresinde yer alan Samal adası, Surigao yöresinde yer alan Mabua Pebble Beach, Mati yöresinde yer alan Dahican Beach, Surigao yöresinde yer alan White Beach Cagwait, Basilan yöresinde yer alan Malamawi adası, Dapitan yöresinde yer alan Aliguay adası ve General Santos yöresinde yer alan Gumasa Beach gelir (<https://wayph.com/top-10-best-beaches-in-mindanao/>; <https://www.tripzilla.ph/beaches-mindanao-philippines/1044/>; <https://www.tripadvisor.co.uk/Attractions-g294252-Activities-c61-t52-Mindanao.html>).

KAYNAKLAR

- ATASOY, Emin (2010), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- ATASOY, Emin (2018), “*Muslim Communities in the Philippines from the Perspective of Political Geography and Etnogeography*”, **Journal of History Culture and Art Research**, S.7(2), ss.533-566.
- ATASOY, Emin (2020), “*Bohol Denizinin Gizemli İncisi: Panglao Adası*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.22 (2), ss.697-716.
- ATASOY, Emin ve ATIŞ, Evren (2020), “*Tourism Potential of The Bohol Island*”, **Idea Studies Journal**, S.6(23), ss.759-774.
- ATASOY, Emin, KABİYEV, Yerlan, ALIASKEROV, Duman, KAIMULDINOVA, Kulyash ve SERALIYEV, Asset (2022), “*Turizm Coğrafyası Perspektifinden Mindanao Adasının Kuzey Turizm Bölgeleri*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.5(1), ss.32-58.
- ATIŞ, Evren ve ATASOY, Emin (2021), “*Turizm Coğrafyası Perspektifinden Luzon Adasının Doğal Turizm Çekicilikleri*”, **International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**, S.7(43), ss.677-717.
- CHIRIKOV, A L, POZDNYAK, G V ve KAMENSKAYA, I Yulia (2008), **Atlas Mira**, İzdatelstvo Oniks Publisher, Moskova.
- HUTCHCROFT, Paul (2018), **Mindanao: The Long Journey to Peace And Prosperity**, World Scientific Publishing & Anvil Publishing, Singapore.
- MANUELA, Wilfred S. ve VERA, Manuel J. de (2015), “*The Impact of Government Failure on Tourism in The Philippines*”, **Transport Policy**, S.43, ss.11-22.
- PANARINA, Daria S. ve PETROV, Kirill E. (2019), “*Autonomous Region in Muslim Mindanao – Bangsamoro Republic*”, **Journal of International Analytics**, S.1(2), ss.65-73.
- SEMENENKO, Dmitri S. (2021), “*Religioznaya Situatsiya na Philippines: Sotsialniy i İstroriçeskiy Analiz*”, **Bogoslovskiy Vestnik**, S.3(42), ss.170-188.
- STITT, Robert E. (2008), “*Mindanao: Key to the Philippines' Future*”, **Journal of Geography**, S.48(4), ss.150-160.
- TAYA, D. Reine Kathryn (2008), “*Mindanao and Promotion of Local and Regional Economic Development*”, **8th ASEAN Inter-University Conference**, May 28-31 2008, Manila (Philippines).
- ZOLOTUHIN, Ivan N. (2009), “*The Philippine Archipelago in the Aspect of the Ethnic Situation*”, **Journal of Oykumena**, S.3, ss.71-85.

<http://122.54.214.222/population/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://cagayandeoro.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://crocodilepark.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://davao.da.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://davaocitybybattad.blogspot.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://www.bukidnon.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://www.cityofvalencia.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://www.dipologcity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://www.lovemindanao.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://www.mappery.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://www.mati.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://www.openarium.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://www.pagadian.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.prostotourist.com.ua> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.prostotourist.com.ua/spravochniki/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.surigaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://angelothexplorer.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://cattur.ru> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://cmci.dti.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://czechtheworld.com/beautiful-tourist-spots-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://danielsecotravels.com/tourist-spot-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://en.wikivoyage.org/wiki/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://eportal.gensantos.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://filipinohomes.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://geosfera.org/aziya/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://guidetothephilippines.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://jontotheworld.com/best-tourist-spots-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://lgu201.dilg.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://mapcarta.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://mindanaotourism.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://outoftownblog.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://philippines.travel/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://philippinescities.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://psa.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ro12.doh.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ro9.doh.gov.ph/index.php/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://rove.me/to/philippines/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://ru.knowledgr.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ru.trip.com/travel-guide/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://surigaodelnorte.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://thehappytrip.com/2019/10/tourist-spots-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://thetravellingfeet.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://tochka-na-karte.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://tonkosti.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://tourism.davaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://travel.earth/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://travel.sygic.com/ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://traveltriangle.com> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://trip101.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://trip101.com/article/things-to-do-mindanao-philippines> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
https://unjobs.org/field_locations/ (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://vismin.ph/2021/famous-attractions-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://web.archive.org/web/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://whc.unesco.org/en/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://wikitravel.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.agoda.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.arrivalguides.com/en/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.booking.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.britannica.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.butuan.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.davaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.davaoeagle.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.destimap.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.detourista.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.discoverthephilippines.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.edennaturepark.com.ph> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.expedia.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.gildshire.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.globalforestwatch.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.google.com/maps> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.happyphilippines.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.hometogo.com/hotel/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.iligan.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.intergid.ru/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.lakwatsero.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.mindanews.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.mindat.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.officialgazette.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.openstreetmap.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.philatlas.com/mindanao.html> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.philippinesinsider.com/mindanao/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.pinoyadventurista.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.sabaiasia.ru/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.taraletsanywhere.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.thecrazytourist.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.thepinaysolobackpacker.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.thingstodopost.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.tostay.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

- <https://www.travelingmorion.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.travelocity.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.traveloka.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.trip.com/travel-guide/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.tripadvisor.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.tripexpress.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.trivago.com.tr/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.vigattintourism.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.visitregion10.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://www.visitsoutheastasia.travel/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.vivomigsgee.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.votpusk.ru> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.worldatlas.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.zamboangacity.gov.ph/city/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.zamboangadelsur.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://www.zenrooms.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

